

BIBLIOTECA POLITICĂ TRANSILVANĂ

Nr. 2

E. BOȘCA-MĂLIN

L U P T A
PRESEI TRANSILVANE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201800665

1 9 4 5

COLECȚIA „VOINȚA TRANSILVANIEI“
BUCUREȘTI

Biblioteca Politică Transilvană

București. — Bulevardul Pache Nr. 30

Editori :

E. BOȘCA-MĂLIN și VASILE NETEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*PRIETENILOR DE LUPTĂ
DIN ACEȘTI 4 ANI:
Constantin Hagea și Vasile
Netea.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nimeni și nimic nu poate întuneca ori slăbi
puterea granitică a presei românești transilvane
și nu e născută casnă sau durere care să înfrângă
sufletul gazetarului ardelean.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IN LOC DE PREFAȚA

In lucrarea aceasta am adunat întreg răul pus deacurmezișul luptei gazetarilor ardeleni ce și-au strigat cu hotărâre voințele pe ulițele întortochiate ale istoriei, toate încercările de strivire ale entuziasmelor românești desfășurate pe linia destinului Neamului din Transilvania.

E o încercare de a prezenta cenzura sub multiplele ei forme.

Lucrarea nu-i completă. Răgazul și împrejurările de azi nu ne-au îngăduit să-i completăm partea ultimă cu mărturiile fraților întru strădanie ce au luptat luptă dreaptă în ultimii ani la gazetele din orașele ardeleni. Mă gândesc în rândul întâi la scrisul lui Ion Colan din Brașov mistuit ca o candelă aprinsă la icoana Neamului, și la al atâtor alții, pomeniți numai în fugă în capitolul IX și X. Nădăjduim că — după ce va trece vremea profitorilor propriilor noastre răsmerițe de ieri — să împlinim, cinstit, și ceiace lipsește.

Intr'o viitoare carte, vom pune și ceiace se face azi: durerile și bucuriile, loviturile și biciuirile evenimentelor.

I

Presă ardeleană a fost avangarda conștiinței luptătoare românești, permanentul rezervoriu de energii și comandamente sigure. N'a profesat niciodată sgomotul profan al cotidianului ci, printr'o judecată obiectivă a situațiilor, a rămas pe linia bătrână a educării și întăririi în sbuciumatele credințe ale Neamului. Protestările se făceau potolite în formă dar categorice. Inapoi frazelor se sbătea svârcolirea mută a întregii suflări românești.

Scrisul ardelean a reprezentat în toate vremurile temelia vieții și acțiunilor, religia fanatică și intransigentă a demnității românești. De aceia, încă dela înfăptuirea lui, stăpânirea streină a încercat să-l sugrume prin forța arbitrară a censurei.

Primele ziare ale Transilvaniei, între cari amintim: „Wahrhaftige Neue Zeitung aus dem Ungerlandt und Türkei“ din 1546, n'au apărut totuși sub regim de restricție, care se pare că nici nu era cunoscut. Abea în veacul al 18-lea guvernul din Viena introduce cenzura în Transilvania după ocuparea ei de austriaci. Împăratul Iosif al II-lea însă, printr'o dispoziție dată la începutul domniei sale, în 11 Iunie 1781, asigură libertatea tiparului încuviințând chiar și criticele îndreptate contra Principelui Țării dacă autorul garantează cu numele său adevărul celor publicate. El ordonă ca ziarelor să li se dea imprimatur după o cercetare sumară. (Vezi: I. Lupaș: Contribuții la istoria ziaristicii românești ardeleni, Sibiu, 1926, pag. 5). Apariția ziarelor era supusă unei autorizații prealabile care însă era acordată totdeauna.

Zenker adeverește și el în „Istoria jurnalistică venezeze dela începuturile ei până în 1848“ (Leipzig, 1892. pag. 62-63) că criticele erau îngăduite, fără censură dela cel mai mare până la cel mai mic dacă autorul își lasă numele tipărit, garantând adevărul celor susținute.

În cursul domniei lui Iosif al II-lea, și chiar la îndemnul său, a apărut la Sibiu, în 1783, cel dintâi ziar ardelenesc în

limba germană, Siebenburgen Zeitung, cu suplimentul Intelligenzblatt. Tot în vremea aceea, în 1789, a primit autorizația de apariție și doctorul Piuariu-Molnar pentru scoaterea „Foaietii române pentru economi”, din care abia în 1791 apare un număr pentru că nu i s'a acordat scutire de taxe postale. Autoritățile din Transilvania au încercat să-i pună diferite piedici, — asta cu atât mai mult cu cât Iosif al II-lea moare în 1790, — astfel că „doctorul de ochi” pleacă la Viena, unde se întovărășește cu bănățeanul Paul Iorgovici cu intenția de a scoate un nou ziar românesc. Au și scos câteva numere — numele nu-l știm. Dar îndată ce a prins de veste guvernatorul Ardealului, contele Gh. Banffy, a intervenit la Viena cerând să li se interzică publicarea ziarului :

„Auzindu-se că proiectatul ziar valah se tipărește de către un anumit Paul Iorgovici, la Viena și că s'au trimis câteva exemplare lui Gherasim Adamovici... guvernatorul a notificat starea lucrurilor cancelariei imperiale, făcând în același timp propunerea să se interzică profesorului Molnar publicarea ziarului, căci nu are nici o încuviințare, și anume din motiv că astăzi când lucrurile se agravează din zi în zi, răspândirea de ziare e mai neadmisibilă ca oricând, căci prea periculoasele idei de libertate ale francezilor se propagă cu mare iuteală, încât orice apare în ziar ușor s'ar răstălmăci, iar opiniile pot produce sguduirea liniștei publice”.

În 1793 cei doi bărbați încearcă să scoată la Sibiu „Vestri filosofice și moralicești”, dar le este interzisă tipărirea de Principele străin. Dela acea dată încep deci să se facă simțite tot mai tare restricțiile de presă în Transilvania, instaurându-se cenzura abuzivă. Gazetele nu puteau fi tipărite decât la acel tipograf care avea încuviințarea cenzurii în acest scop. Astfel, în 1834, tipograful Iohan Gött din Brașov cerea învoirea de a tipări și gazete românești, întrucât „slobozenia” sa era numai pentru cele nemțești și ungurești. Baronul Nopcea i-a și acordat în 1837, când Barițiu încearcă să scoată „Gazeta Transilvaniei”.

Din cauza cenzurii, ani întregi presa noastră delă începutul ziaristicii române transilvane trebuia să se limiteze la înregistrarea unor întâmplări la a căror relatare nu puteau adăuga nici un comentariu. „Am spune multe noi, dar nu ne este îngăduit de cenzură”, — scria în 1839 Barițiu, iar în „Gazeta Transilvaniei” din 1840 (20 Octombrie) însemna:

„Contra cenzurii încep să se ridice și alții, nu numai noi. Cu toate aceste, părerile pentru restrângerea, slobozirea sau ridicarea cu totul a cenzurii de cărți și de jurnale nu e așa nouă cum ar gândi cineva. Dieta trecută însă, precum alte obiecte, așa și acesta l-au adus într'o mișcare vie.

„Acolo se cere dreptate deplină pentru teasc. Guvernul răspunde cum că aceasta deocamdată nu se poate da, din

pricina mai vârtos că nația n'ar fi coaptă încă la o asemenea treaptă. Făgăduiește însă cum că din parte-și se va îngriji pentru ușurarea cenzurii.

„Baronul de Mednianschi e cunoscut în Ungaria ca unul dintre cei mai cu duh, mai cu influență și mai bine cugețatori magnați. Un operat ieșit de curând dela dânsul din pricina cenzurii, se poate zice că este foarte bine venit pentru toată Patria.

„Care este scopul aceluia? Mai înainte de toate principiul general: de a nu scrie nimic ce ar fi împotriva religiei, a Statului și a moralității. Așa dar el spune că cenzorii să fie ca și până azi, însă orice scriitor ce nu va fi mulțumit cu cenzura unei persoane private, acela să aibă calea de apelație la colegiul de cenzură, care va sta dintr'un prezident și 5 asesori. Într'aceia cenzorul va fi îndatorat a-și da cuvântul pentru care nu suferă a se tipări cutare lucru, iar la întâmplare de îndoială și el singur să ceară sfatul colegiului.

„Scriitorul nefiind mulțumit nici cu judecata colegiului, are drept de a face apelație tocmai la stăpânire. Din instrucția ce se dă cenzorilor poate cineva înclina la o sferă de publicitate foarte mare. Oricum însă cenzura nu-i bună”.

Urmarea acelu studiu de care face pomenire redactorul foii din Brașov a fost că cenzura a fost păstrată și pe mai departe. Cenzorii primese însă instrucțiuni precise pentru îndeplinirea slujbei lor de călăi ai scrisului. Barițiu se și grăbește să încresteze acest fapt, într'o notă redacțională, în 11 Mai 1841:

„O instrucție prea mult dorită pentru cenzură și redactori, sosită de curând dela prea înalta stăpânire în privința publicității transilvanice, sub nr. 3546 anul 1841, regulează foarte mult publicitatea noastră. Redactorilor le dă o poziție întru care aflându-se ei sânt în stare a-și cunoaște mai iesne adevărata sferă a lucrării și a tuturor științelor ce pun”.

Față de regimul arbitrar de până atunci, îngrădirea activității cenzorilor era totuși un progres. „Gazeta Transilvaniei” nu a încetat însă a cere înlăturarea cenzurii. Stăpânirea străină, drept răspuns, întărește și mai mult intenția de sugrumare a presei românești. În 1845 numește încă un cenzor pentru „Gazeta Transilvaniei”. „Acum avem doi, mărturisea mai târziu Barițiu (vezi: G. Barițiu, de C. Diaconovich, Sibiu 1892). Avem pe un ungar și un sas. Consilieru Siomlay mă amenință că va lua măsuri pentru că îndemnând pe Români să-și câștige proprietăți imobiliare propag comunismul, întrucât legile țării nu îngăduie ca plebeii să aibă pământ”, iar cenzorul Teterfy îi spune că „însăși existența unei foi periodice românești, oricât de inocentă ar fi, e un pericol pentru Patrie”. Iși poate închipui ori cine câtă neliniște pricinuia această situație și câtă precauție avea Barițiu pentru a evita

orice ciocnire ce ar fi putut duce la sistarea gazetei. De aceea în primii 10 ani gazeta se silea numai să împărtășească „esența întâmplărilor veacului“, iar „Foaia pentru minte“ căuta a se mulțumi numai cu publicarea „celor de mare trebuință ale nației“. Cu cât se apropia anul 1848, cu atât cenzura era mai puternică, mai abuzivă. Bine spunea Cipariu, în 1848 când era silit să-și sisteze apariția „Organului național“: „Amărăciunea inimii noastre este nespusă, văzând că suntem mereu împiedicați în ocupația scrisului, așa de cald îmbrățișată din partea noastră“ (Vezi: V. Vartolomei: Mărturii culturale bihorene, Cluj, 1944, pag. 65).

Datorită repetatelor proteste ale lui Barițiu, cauza libertății presei a fost îmbrățișată de toți bărbații Neamului nostru. În discursul său, Simion Bărnuțiu spunea: „Acum nu mai e cenzură. A pierit prietena întunericului dinaintea razelor libertății și patroana despotismului s'a stins cu rușine din împărăție. De acum înainte nu va mai aștepta scriitorul cu lunile și cu anii după cărecari foi pe cari le dăduse pe mâna unui omorător de minte omenească. Nici poporului nu-i va mai fi oprit a se uita în cărțile dregătorilor nici nu-i va mai fi păcat să descopere scăderile guvernelor celor stricătoare de fericire omenească“. (P. Pandrea: Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu, București, 1935, pag. 172). Printre dezideratele stabilite pe Câmpia Libertății, figura la punctul 7: „Națiunea Română cere libertatea de a vorbi, scrie și tipări fără nici o cenzură“. Concomitent cu revoluționarii ardeleni, boierii moldoveni cereau și ei la 28 Martie 1848 în punctul 34: „Ridicarea cenzurii în privința tuturor treburilor și intereselor dinlăuntrul țării“, iar proclamația dela Islaz din 9 Iunie 1848 cerea în punctul 8: „Libertatea absolută a tiparului“. În privința libertății presei, demn de remarcat e faptul că societatea Filarmonica, înființată în 1831, cu scopul „Formării unui Teatru Național“ avea țeluri ascunse și politice, între cari „lupta pentru libertatea tiparului“ (Vezi: Opere de I. Rădulescu, vol. I. pag. 617, ed. Fundația Regală 1939).

II

În 1848 Parlamentul din Buda Pesta alcătuește pentru prima dată o lege a presei în care „declară solemn libertatea tiparului“. Cu toate acestea cenzura n'a fost ridicată în Transilvania, nici de revoluționarii ce ocupaseră o bună parte din țară și nici de autoritățile austriace. Nu se voia ca poporul să comunice în mod liber cu conducătorii lui firești. De aceea aproape toate comunicările, proclamațiile și chemările noastre ne-au rămas scrise la mână și multiplicare de hărnicia canceliștilor din Târgu Mureș, a studenților din Blaj și Sibiu. Bine spunea Danile Roth (Vezi: „Despre Uniune“, versiune românească, trad. de Septimiu, Sibiu 1895, pag. 54), confratilor săi sași aplecați spre „Uniune cu Ungaria“, în 1848:

„Credeți voi că în uniune cu Ungaria veți avea măcar libertatea deplină a presei? O, voi credulilor! Da, binefacerile libertății presei le vor reclama Maghiarii pentru ei în măsură deplină, iar voi veți simți durerea sbiciuirii ei! Când voi, revoltați și indignați, veți pune mâna pe condei pentru a vă apăra drepturile și a respinge nedreptățile și batjocura, sau când veți trage înaintea forului publicității volnicile și transgresiunile Maghiarilor, ATUNCI VEȚI FI PERSECUTAȚI CU ACUZARI ȘI CURȚI CU JURĂȚI UNGUREȘTI, CU CONDAMNARI, AMENZI ȘI TEMNITE. Ați uitat deja timpul, nu de mult trecut, de rușine și umilire? De mult există în Ardeal libertatea presei — pentru Maghiari, — pe când Sașii au rămas supuși celei mai rușinoase cenzur¹. Cine a împiedicat presa maghiară să insulte națiunea săsească în chipul cel mai revoltător, să o batjocorească și să agite Națiunea Română contra ei? Iar nouă nu ne-a fost permis nici măcar să ne apărăm. Cenzorii ziarelor ungurești sunt unguri, iar la Sibiu tot un ungar de naționalitate, și unitar de confesiune, un subaltern al guvernului regal, ține foarfeca cenzurii, pe când în Brașov este cenzor un fanatic preot catolic, tot ungar de naționalitate, peste ziarele germane ale națiunii noastre evanghelice. Și cu toate acestea Sași și Maghiarii sunt egali în-

dreptățiți și legea în vigoare despre cenzură este aceeaș pentru Maghiari și pentru Sași. Dar astfel au înțeles Maghiarii totdeauna egalitatea de drepturi în privința cenzurii și a tuturor celorlalte chestiuni constituționale și astfel o vor înțelege în veci. Ei nici când nu se pot lepăda de sentimentul de drept al leului. Credeți că în viitor se vor schimba? Vă înșelați! Nici un corb nu s'a făcut alb peste noapte!"

Cu toată teroarea ungurească, gazetarii români au fost la datorie. Alexandru Lapedatu putea să scrie, mai târziu, în 1870, cu deplină cunoștință (Vezi: I. Matei: I. Al. Lapedatu, Cluj 1935, Bibl. ziaristică) că: „Ziaristii au contribuit foarte mult la educația tuturor Românilor. Ei, între cele mai critice împrejurări, sub mâna de fier a cenzurei și a regulamentelor organice, s'au făcut luntre și punte ca să ducă lumină până prin bordole. Fără să facă multă politică pe față, totuși au isbutit a da naștere unei opinii publice, care s'a manifestat cu atâta tărie pe teatrul evenimentelor dela 1848”.

În tot timpul erei absolutiste care s'a instaurat după înăbușirea rășcoalei din 1848 din Transilvania, cenzura și în general toate restricțiile contra tiparului, au fost nu numai menținute, dar întărite și înmulțite. Ziarele românești — susținea mai târziu C. Diaconovich — „numai cât au vegetat, ca sub orice regim de acest fel”. Pentru orice abatere, oricât de mică, se da așa numitul Verwarnung (avertisment) „după exemplul lui Napoleon al III-lea”, iar după a treia „dojană” era suprîmat pe timp nelimitat de către primar, prefect ori ministru.

Pentru Ungaria regimul presei era reglementat de legea XVIII, din 1848, în care era imprimat spiritul liberal revoluționar al vremii în care a apărut. În Transilvania, în schimb, era în vigoare Patenta imperială din 27 Mai 1852, când această provincie era supusă Casei de Habsburg. Acest decret a fost dat într'o epocă de absolutism după ce mișcările revoluționare maghiare fuseseră potolite.

În legea maghiară a presei din 1848 era înscris în art. I principiul că „oricine își poate exprima și răspândi liber ideile pe calea presei”. Un atare text lipsea, se înțelege, din legea 1852.

Mai mult chiar; conform acesteia răspunderea pentru delictele de presă era solidară: a autorului articolului, a redactorului și a editorului (V. Gionea: Procesele politice de presă ale Românilor din Transilvania, Brasov, 1914, pag. 31). Separat de aceasta și ziarul putea fi supus la amendă, care se detrăgea din cauțiune. În ipoteza în care cauțiunea se epuiza și nu era reînvoită în trei zile, publicația înceta de drept să mai apară. C'o astfel de lege a presei nu e de mirare că aproape toți gazetarii români și-au făcut stăgiul în temnițele maghiare.

În „Chestiunea română în Transilvania și Ungaria — replica

junimii academice române” (Graz, 1892, ed. II, pag. 97) se preciza că legea absolutistă din 27 Maiu 1852 se menținea exclusiv pe seama Românilor. Dovadă e că până în 1892, la data redactării „Replicii” nici un singur publicist maghiar nu a fost urmărit pe baza acelei Patente, „pe când publiciștii români, dar numai dela restabilirea constituțiunei maghiare, în numeroase rânduri au fost certați cu dânsa”

„Singurul avantaj ce-l aveau Români până la un timp, era că introducându-se Curțile cu Jurați ca judecătoria de presă, teritoriul Tribunalului din Transilvania de Sud s'a arondat sub Curtea cu Jurați din Sibiu. În acest vechi oraș săsesc majoritatea locuitorilor și prin urmare și a juraților era germană, iar restul români și maghiari, așa că ziaristii puși sub acuză la Curtea cu Jurați de acolo erau cel puțin judecați de conțățenii lor nemijlociți, cari în mare parte aparțineau și ei naționalităților nemaghiare și erau feriți de șovinismul modern al societății maghiare. De altă parte, Români având cele mai bine populate și mai culte centre în sudul Transilvaniei, în special la Sibiu și la Brașov, unde apar cele mai multe organe de publicitate românești, și Curtea cu Jurați din Sibiu se putea considera drept un Tribunal de presă al Românilor. Încă de pe la începutul anului 1880 ba chiar și prin anul 1870 Guvernele maghiare au încercat a suprima vocea presei române din Transilvania prin procese de presă, însă, deși au menținut această lege excepțională, nu au isbutit, căci jurații Sibiului, cari nu puteau vedea crimă în afirmarea naționalității române a acuzaților, iar altă vină nu li se putea dovedi acestora, de regulă îi achitau, în cele mai multe cazuri în unanimitate. Astfel au fost achitați redactorii: G. Barițiu („Observatorul”), N. F. Negruțiu („Cărtile sâteanului”) etc. Sub asemenea împrejurări, Guvernele maghiare au trebuit să se mulțumească cu reglementarea foilor române ce apăreau în circumscripțiunea Curților cu Jurați din Ungaria proprie, unde au și fost condamnați în mai multe rânduri redactorii foilor „Federațiunea” și „Albina”, cari apăreau în Budapesta. Nu mult s'au putut susține aceste foi în capitala „civilizațiunei maghiare” căci strivite de procese și de cheltueli împreunate cu acestea, au trebuit să înceteze”.

Pe baza Patentei din 1852, ziarele trebuiau să plătească sume mari, drept cauție, pentru continuarea apariției. Astfel erau suprimate.

Privind cauția ce trebuia să o depună „Gazeta Transilvaniei”, pentru continuarea apariției în timpul absolutismului, Baronul Ladislau Pop scria din Viena în 1861 lui Iacob Mureșianu:

„Ce se ține de Gazetă, în privința aceasta, trebuie să faci pași la Guvern, aici nu ai de a face ninica. Era bine să știi că ce face Siebenburger Bote. Atâta-ți pot scrie că acesta a cerut de aici să-l facă oficial; s'a trimis la Guvern spre de-

terminarea cauției, însă nu știu ce a făcut. Eu cuget că având data autorizației pentru Gazetă, nu e nicio îndoială că o poți continua până ce nu o oprește Guvernul. Inșă spre mai mare securitate ca nu cumva să trebuiască să stați pe loc ar fi bine să te adresezi către Guvern în modul următor :

„Pentru Gazetă (și Foaie) nu am pus cauțiune până acuma. Acuma însă ar trebui, după legea presei, să depun cauțiune; neștiind însă că mai are putere legea presei austriace în Transilvania ori ba, și prin urmare că trebuie să depun eu cauțiune sau ba, apoi unde, la ce casă și câtă cauțiune să depun, mă rog de Guvern ca să-mi dea amăsuratele invitațiuni etc. etc. Dreptul de a continua eșirea să nu-l pui la îndoială !,

„După cum sună Decretul lui Wohlgenuth, cuget că de Gött lesne poți să te deslegi; bine ar fi când ai putea avea tipografia proprie“. (Vezi: „Scrisori vechi“, publ. de Axente Banciu, Sibiu, 1928, pag. 8).

Încercând descătușarea de sub asprimea regimului impus presei, gazetarii români ardeleni se ocupau necontenit, în articole lungi, despre importanța ziaristică. Astfel în 1854 Andrei Mureșianu scrie o serie de 3 articole publicate în „Telegraful Român“, abia înființat, despre „Măestria tiparului“ (Vezi: Tel. Rom. Nr. 9697 și 98/1854), în cari spunea între altele: „Libertății tiparului nu i se poate pune vre-o țărnuire volnică în cale. Libertatea tiparului este calea cea adevărată care ferecește atât pe popoare cât și pe cei însărcinați cu conducerea politică a aceloră“.

Regimul însă continua cu aceiași îndârjire persecuția scrișului prin diferite ordonanțe, dintre cari spicuiș:

Prin ordonanța Nr. 56 a Ministerului de interne din 25 Ianuarie 1852 se spune că dispozițiunea Nr. 66 din 1 Nov. 1838 a tarifului portului, privind importul mărfurilor în imperiul austriac, „cumcă cărțile judeești și ebraice (sic!) de rugăciune și religioase tipărite în alte state sânt prohibite de a se importa și cumcă aceste cărți, ca și cele sârbești și românești, numai cu permisiune se pot aduce din alte state“, — în urma rescriptului împărateșc din 6 Nov. 1851, va rămâne și de acum înainte în vigoare. Prin urmare, memoratele cărți în tot cuprinsul imperiului austriac se vor putea importa din alte state numai pe lângă concesiune, scoasă mai înainte dela respectivelor guverne și presidii ale terilor“. Asemenea și pentru ziare.

Prin ordinul Ministerului de interne Nr. 72 din 28 Iunie 1851 se dispune ca publicațiunile oficiale ale judecătoriilor și altor autorități împăratești cari „trebuieșc a se susține gratis în foile oficiale ale gazetelor din țările de coroană, nu numai la imposarea lor, ci și la distribuirea lor către redactoarele gazetelor vor fi scutite de port. Inșă trimisiunile acestea vor fi sub sigil oficial și pe adresă se va numi autoritatea trimitentă și se va însemna: publicaciune officiale“.

Principele Carol Schwarzenberg, guvernatorul militar al Transilvaniei dădea în 31 Decembrie 1852 o ordonanță prin care se spunea:

„Prin noua împărțire a districtului Sibiu și a cercului Bistriței ce s'a întreprins în urma prea înaltei hotărîri din 27 Octombrie 1852 și a unsului d-lui Ministru de Interne dela 30 Octombrie 1852 Nr. 6130, ordonanța de aici, dela 10 Septembrie 1852 Nr. 5736 privitoare la competența diregătorilor în trebile tiparului, după înțelesul paragrafului 42 al Reguimentului de tipar din 26 Mai 1852 se schimbă întru atâta că competența ce s'a fost dat prin aceea în trebile tiparului magistraților și oficialilor de scaune ce funcționau ca officii de cercuri din 1 Ianuarie 1853, ziua începerii activității officioase a nou așezatelor officii cesaro-regești de cercuri, are să încete și să treacă la aceste din urmă, astfel ca pertractațiile officioase în trebile tiparului, adică proceșura, decisiunea și executarea sentinței penale pentru transgresiunile paragrafului 2 până inclusiv 32 și regulamentului de tipar în toată Transilvania, afară de cetățile și cercurile politice Sibiul, Brașovul și Clujul în al căror cercuri pertractările de care e vorba competențelor direcțiunii Cesaro-regești de poliție — sunt asemnate officilor cesaro-regești de cercuri, astfel încât și în toate cetățile acelea unde se află magistrate subordonate direct comandanților militari de district aceste diregătorii comunale rămân subordonate respectivelor officii Cesaro-regești de cercuri și excise cu totul dela pertractările în trebile de tipar”.

III

După absolutism se credea că cenzura presei din Transilvania va fi ridicată, asta cu atât mai mult cu cât se susținea — și cu bună dreptate — că ea n'a fost introdusă prin vreo lege constituțională, ci prin decrete și ordonanțe, „absolutistice”. „Dar nu! — subliniază dr. G. Diaconovich în biografia lui Bariliu, apărută în 1892, pag. 19 —; feudali unguri și patricienii conservatori ai sașilor rămăseseră de ideile veacului, fiind chiar mult mai cerbicoși dincât să lase ceva din ce apucaseră ei din alte timpuri. Directorul poliției Iosif Trasusch care era și cenzor susținea cenzura cu ambele mâini”.

Dealtfel după 1870 începe perioada grea a luptelor de afirmare remânească. Presa ardeleană, îmbogățită prin câteva gazete de largă respirație națională, încerca în tot felul să dărâme restricțiile impuse. Câteva decenii cenzura a fost ridicată, în locul ei ivindu-se însă amenințătoare paragrafele codului penal ce prevedeau pedepse aspre pentru delictele de presă, amenințarea „temnițelor de stat” pentru mânuitorii condeiului fiind tot mai puternică. Zeci de gazetari au ispășit după gratii credința lor în demnitatea și viitorul Neamului ce nu se voiau strivite. E cel mai frumos capitol al ziaristiceii ardelene.

În preajma Memorandului gazetele noastre sunt arse în piețele publice în mijlocul unor manifestații de nemişcare ostilitate față de Neamul crescut în legea Sarmisegetuzei. „Tribunalul fanaticilor ne declară eretici — scria „Gazeta Transilvaniei” în 20 Mai 1884 — ne afurisește și ne condamnă la moarte prin ardere. O astfel de sentință a fost executată și zilele trecute la Cluj de studențimea universitară. Arderea înseamnă nimicire. Ceeace nu se poate nimici nici prin venin, nici prin fier, se distruge prin foc. Gazeta a fost arsă pentru că a rămas credincioasă Neamului Românesc și pentru că nicidecum nu voiește a trece la legea ungurească...”

Memorandul se ocupa pe larg de situația presei ardelene de atunci. Pornindu-se dela constatarea că guvernul din Budapesta încearcă să înăbușe pe orice cale glasul Românilor, se

arată că Legea nouă a presei din 1881 a fost croită anume în vederea acestui scop.

După instaurarea perioadei constituționale, pentru Transilvania s'a elaborat în 1881 o nouă lege a presei care, în principiile sale esențiale, nu era deosebită de cea din 1848, cu deosebirea că responsabilitatea pentru delictele de presă era mai mare. Se inserase în lege un sistem mixt al despăgubirii și responsabilității, în care răspunderea era gradată în raport cu legile publice.

Contra acestei legi s'a ridicat Partidul Național care și-a așternut nemulțumirile în termeni tari în Memorandum-ul înaintat împăratului:

„Deoarece în Transilvania Româniilor sunt în majoritate precumpănitoare — se spunea textual în Memorand—, guvernul a ținut să aibă pentru Transilvania o mai liberă dispunere în ceea ce privește presa, pentruca să poată înăbuși cu mai multă înlesnire exprimarea convingerilor.

„Transilvania are dar nu numai o deosebită lege electorală, ci totodată și o deosebită lege de presă, mai aspră și contrară liberalismului.

„Prin această lege guvernul a dat procurorilor putere discreționară de a urmări fără de nici un rizic presa română și de a reprima orișice exprimare a convingerilor neîmpărtășite de guvern.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
„Pentruca să fie sigur în toate împrejurările de succes, guvernul și-a rezervat să compună juriile prin ordonanțe ministeriale în orașe cu populație maghiară. Astfel juriul din Sibiu, care nu se simțise îndemnat a pronunța verdictele dorite de guvern, a fost dizolvat și s'au constituit juriile la Cluj și la Mureș-Oșorhei, unde jurații sunt maghiari și astfel, față cu ziarele române, judecători în propria lor cauză.

„Pe când dar în tot decursul celor 25 de ani de guvernare constituțională un singur ziar politic maghiar n'a fost tras la răspundere pentru combaterea guvernului ori pentru turburarea bunei înțelegeri între popoarele conlocuitoare, deși ziarele maghiare sunt zilnic pline de cele mai violente atacuri, ziarele române în decursul aceluiaș timp au fost mereu trase înaintea juriului care n'a lipsit a pronunța verdictul de condamnare. Astfel ziarele românești „Federațiunea”, „Albina”, „Observatorul”, „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna”, „Romänische Revue”, au fost trase în judecată și condamnate fie pentrucă au desaprobat proceduri ilegale, fie pentrucă au reprodus și combătut articole nepatriotice din ziare maghiare. Ba i s'a făcut proces de presă până chiar și unei persoane apărute prin imunitatea de deputat, pentru un manifest către alegătorii săi, care nu conținea decât cea mai fidelă exprimare a îngrijirilor patriotice împărtășite de toți Românii.

„Intr'un singur an, s'au pertractat 7 deosebite procese contra

ziarelor române și autorii ori redactorii au fost osândiți la pedepse grele pentru că au avut curajul civic de a exprima convingerile Românilor în ceea ce privește grava situațiune a țării.

„Pentru reproducerea și desaprobarrea unui articol, prin care un ziar maghiar propagă cultul kossuth-ist, un redactor al „Tribunei” a fost condamnat la un an de zile închisoare și ziarul la amendă grea. Alt redactor al aceluiaș ziar a fost condamnat la aceeași pedeapsă pentru exprimarea aderării la manifestul deputatului Traian Doda, general c. r. în pensiune. Generalul Doda, el însuși, a fost condamnat pentru același manifest la închisoare de doi ani, precum și la o mare amendă de bani, și numai grația Prea Înaltă a Majestății Voastre a scutit de prigoniri pe bătrânul încăruntit în merite pentru Patrie și Tron.

„Prigonirile însă n'au putut să-i oprească pe Români de a-și face datoria patriotică și astfel în anul 1890 a urmat o nouă serie de procese de presă, pornite contra ziarelor române. De astă dată mai mulți ziaristi români au fost condamnați, între cari un corespondent al „Tribunei” chiar la închisoare de un an și jumătate, pentru că a desaprobat cultul kossuth-ist al ziarelor maghiare.

„Și la nicio ocaziune nu s'a manifestat, ca în aceste procese de presă, tendința de a preface statul poliglot ungar într'unul național maghiar. Procurorii regești, chemați să intervină pentru respectarea legilor, nu s'au sfiit a cere ca jurații să nu-și formeze convingerea după cele zise în articolii încriminați, ci să cetească printre rânduri, ori să nu judece conform dreptății și după legile în vigoare, ci potrivit cu sentimentele lor de adevărați maghiari.

„Ba în fața tribunalului regesc din Cluj, în fața juriului de presă, în fața unui numeros public, procurorul regesc a adresat acuzatului apostrofa că devotamentul către persoana Monarchului nu e încă patriotism, și a insultat în cei mai nevrednici termeni glorioasa decorație acordată de Majestatea Voastră grănicerilor dela Năsăud: „Für standhaftes Ausscharen in der beschworenen Treue 1848-1849”, declarând că faptele prin care Românișii au meritat acea decorațiune, sunt o neștearsă pată de rușine pentru Poporul Român.

„In Ungaria de astăzi, Majestatea Voastră, păstrarea tradițiilor noastre dinastice, alipirea către monarhie și iubirea de Neam, sunt crime politice reprimite cu asprime, și nimic mai mult ca procesele de presă înaintate contra ziarelor române nu dovedește că guvernul a știut totdeauna și știe și astăzi cât de generală și de adâncă e nemulțumirea Românilor, dar n'a voit să ție seamă de ea, n'a ținut să restabilească pacea și buna înțelegere, ci a crezut că este bine și potrivit cu interesele de rassă ale poporului maghiar. ca să facă toate opintirile spre a nu lăsa să se manifeste nemulțumirea”, —

se încheie capitolul din Memorand privitor la situația presei românești deatunci.

Pentru a evidenția, fugăr, persecuțiile streine contra gazetarilor români ardeleni, amintim că redactorii „Tribunei” au fost condamnați în timp de 10 ani (1893-1903) la 40.656 coroane amendă și 17 ani temniță. În timpul guvernului coaliționist din 1906 din Buda-Pesta, cartea Die Freiheit in Ungarn arată că în timp de 2 ani (1906-8), conducătorii Românilor, gazetarii ardeleni au fost osândiți la 124 ani, 6 luni și 24 zile temniță de stat și 200.000 coroane amendă.

IV

Impresionante și pline de bogate date istorice asupra luptei presei ardelenne sunt și desvăluirile făcute de studențimea română prin „Replika junimii academice“ din 1892. Cităm:

„Din anul 1884 datează hotărîrea Guvernului Tisza de a strivi cu tot prețul și presa română din Transilvania, precum a făcut cu cea din Ungaria. Inceputul s'a făcut cu două procese de presă intentate ziarelor sibiene „Observatorul” și „Tribuna”. Cel dintâi s'a pertractat la 3 Decembrie 1884, iar al doilea la 3 Februarie 1885 înaintea juraților din Sibiu. Este caracteristic pe ce substrat s'au făcut aceste procese: „Observatorul” scrisese un articol în care înregistra svonul că Guvernul ar fi interzis ținerea congresului bisericesc ortodox din Ungaria și Transilvania din cauza coincidenței lui cu aniversarea a o sută ani dela revoluția lui Horia din 1784, și se plîngea cu tot dreptul contra acestei volnicii neîntemeiate a stăpînirii.

„In „Tribuna“, de altă parte s'a publicat un articol în care din incidentul unei debateri criminale la tribunalul din Sibiu, se arăta ilegalitatea și neajunsul că deși acuzații au fost germani, întreaga dezbateră a decurs în ungurește, într'o limbă neînțeleasă atât acuzaților cât și publicului din localitate. Natural că în aceste articole jurații sași nu au putut afla crima imputată a „agitațiunii contra statului“ și astfel acuzații G. Barițiu, redactorul „Observatorului“, și Cornel Pop Păcurar, ca redactor responsabil, și Ioan Slavici, ca autor al articolului incriminat din „Tribuna“, au fost achitați.

„Indată după aceasta, s'a pus opinia publică maghiară în mișcare contra Curtii de Jurați din Sibiu. Foile maghiare și maghiaroane au început o agitație nemai pomenită. „Nemzet“, primul organ guvernamental, scrie numaidecât a doua zi după dezbateră ultimului proces, la 4 Februarie 1885, că jurații sibiieni au demonstrat contra

Statului. „Pesti Hirlep“ a aflat că „onoarea națiunii maghiare, integritatea statului maghiar, sunt lucruri fără stăpâni, cari stau afară din lege“. In acelaș ton au scris și „Pester Lloyd“, „Kolosvary Közlöny“, „Egyetertes“, etc. Tot la 4 Februarie 1885, guvernul a fost interpelat în parlament de deputatul săcui Blasiu Orbán, printr'un discurs garnisit de invective și eșiri violente la adresa Românilor și sașilor, numindu-i „șerpi șuerători și vipere încălzite la sânul nostru“, cerând să șteargă Curtea cu Jurați din Sibiu.

„In urma acestor agitații, Curtea a și fost desființată, prin ordinul Minist. Just. Nr. 31.842, din 1 August 1885.

„Nu se poate descrie strigătul de bucurie al tuturor șovinistilor în urma acestei vândite brutalități a guvernului față de presa română. Căci ce însemnează pentru aceasta casarea Curții cu Jurați din Sibiu? Însemnează că presa română de atunci încoace este scoasă de sub instituția Curții cu Jurați. In adevăr, prin ordonanța ministerială mai sus citată peste circumscricția fostei Curți cu Jurați din Sibiu s'a extins circumscricția celei din Cluj, care a devenit unica instanță de presă pentru întreaga publicistică română din Transilvania, reședința faimosului „Kulturgylet“ și a unei societăți cu desăvârșire fanatică de o presă rabulistă și plină de ură față cu tot ce este românesc. Jurații din Cluj pentru presa română nu mai erau judecători căci le lipsea cu desăvârșire calitatea de căpetenie a judecătorului: obiectivitatea. Ei erau adversarii politici ai Românilor cari judecau după interese naționale și de partid, nu simpli cetățeni nepreocupați, cari aveau să judece după dreptate și conștiință. De atunci încoace Guvernul putea fi sigur că nu avea decât să intenteze procese ziaristilor români, iar de condamnare se îngrijeau la sigur jurații din Cluj. Aceasta a vrut-o guvernul și de aici bucuria tuturor șovinistilor pentru desființarea Curții cu Jurați din Sibiu.

„Intențiile unei instituții se cunosc mai bine din rezultatele ce au dat. Drept acela doavada cea mai bună despre scopul în vederea căruia a subordonat guvernul unguresc presa română Curții cu Jurați din Cluj este isprava ce a făcut acea Curte. Din ea rezultă la evidentă, că scopul guvernului a fost nimicirea presei române, care stătea în calea politicii naționale, adică a maghiarizării.

„Orice fel de proces politic era în cele din urmă un act de volnicie căci a urmări pe cineva pentru convingerile sale, era un lucru care revarsă nimbul nedreptății totdeauna asupra urmăritorului. Intr'un stat liberal proce-

sele politice erau ceva cu totul neobișnuite, ce se putea legitima numai prin extrema necesitate impusă de cele mai înalte resoane de stat. Destul de liberal era și statul unguresc față de presa maghiară, dar cu a celorlalte naționalități, în special față cu cea românească, era tot ce se poate mai intolerant. Iată ce ziceau chiar sașii: „Presa maghiară și — cu satisfacție recunoaște — cea germană-săsească — se bucură în Ungaria de cea mai mare libertate. Dar în contra presei române procurorii unguri au întreprins de câțiva ani o veritabilă campanie. Presa maghiară și cea germană poate să scrie cele mai aspre acuzațiuni; îndată ce însă o foaie românească își permite o critică aspră asupra tendințelor maghiare în chestiunea naționalităților, numai decât se ivește procurorul. Este aceasta drept? Este aceasta drept egal pentru toți?” (Kronstädter Zeitung nr. 191 din 1890).

„Și această stare de lucruri nu se schimba în favoarea stăpânirii maghiare prin împrejurarea că Românii prin atitudinea lor politică și prin modul cum își împlinesc datoriile pentru patrie și stat, nu au dat cea mai mică cauză de a fi tratați precum sunt în adevăr.

„Folosindu-se de libertatea garantată de legi, foile românești au dat expresiune nemulțumirii de care sunt agitate masele poporului, au reprobat nedreptățile comise de guvern și legislație și au luptat pentru dobândirea dreptelor desiderate ale poporului. Dar au făcut acestea totdeauna, în modul cel mai leal. Prin urmare, prigonirea a fost scopul urmărit de guvern, nu dreptatea și siguranța publică. Și că în adevăr a fost și este prigonită presa română din Ungaria, prigonită în ciuda dreptății, în ciuda spiritului întregii vieți moderne, arată datele ce urmează :

„În 11 și 12 Mai 1886, s'au desbătut înaintea Curții cu Jurați din Cluj două procese de presă contra ziariștilor Cornel Păcuraru, în calitate de redactor responsabil, și Ioan Slavici, în calitate de director al ziarului „Tribuna” din Sibiu. Cel dintâi, ca autor a două articole incriminate, a fost condamnat la un an închisoare executată în Năsăud, iar al doilea, ca simplu ziarist, iscălit pe foaie, la o considerabilă amendă în bani. Ne-am duce prea departe dacă am reproduce aci articole ce au servit substrat proceselor. Amintim numai atâtă că ideia lor principală, cu care mai mult s'au fanatizat jurații, este că, „Țara aceasta nu este nici a maghiarilor, nici a Românilor, ci patria comună a noastră a tuturor”. Motiv destul pentru a arunca în temniță pe doi ziariști români.

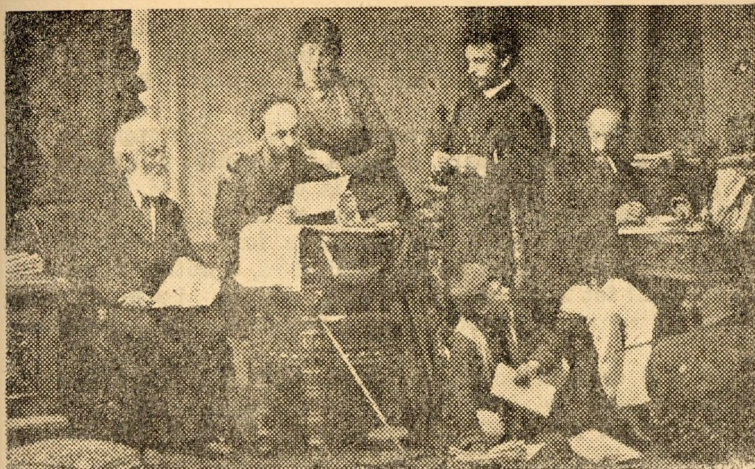
„Dar mai caracteristic decât sfârșitul procesului este discursul prin care procurorul de stat a susținut acuzarea. Făcând apel la patriotismul juraților, i-a provocat să citească printre șiruri unde vor găsi la fiecare pas agitația, pentru care au fost trași în judecată acuzații! „Cetind printre rânduri” și judecând, nu după sentimentul dreptății, ci după învățăturile evanghelice panmaghiare, este lucru natural că oricare acuzat politic nemaghiar trebuie să fie condamnat !

„Aceiași soartă a avut-o „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, într'un proces de presă ce s'a desbătut la Cluj în 22 Martie 1887. Redactorii ei, dr. Aurel Mureșanu, ca redactor responsabil și Bobancu ca autor al articolului incriminat, văzând dela început dispoziția judecătoreiei ce avea să-și pronunțe verdictul asupra lor ca asupra unor adversari politici, au renunțat chiar de a se mai apăra, cu atât mai mult, că la cererea d-lui Aurel Mureșanu, jurații fiind întrebați au declarat că niciunul nu știe românește, prin urmare nu pricep apărarea. Bobancu a fost condamnat la 4 luni închisoare, care le-a petrecut în Vaț.

„Tot în 1887 s'a desbătut la Curtea cu Jurați din Cluj un proces politic contra lui Ioan Slavici și Septimiu Albini, directorul și redactorul responsabil al „Tribunei” din Sibiu. Acest proces a fost intentat de către faimosul „Kulturegylet” din Cluj, sub pretextul de insultă a prezidentului filialei din Mediaș. Insuși secretarul general al „Kulturegylet” din Cluj a susținut acuzarea! Albini a fost condamnat la 8 zile închisoare, și amândoi la amendă în bani, între aplauzele generale ale publicului maghiar. Jurații din Cluj condamnă pe oricine pentru orice, numai Român să fie !

„La 24 Aprilie 1888 s'a desbătut un nou proces de presă contra „Tribunei”. De astădată, acuzat era numai Ioan Slavici pentru un articol în care parafrazase un apel pe care generalul Traian Doda l-a adresat alegătorilor din cercul Caransebeșului în calitate de deputat ales al lor. După cum vom vedea mai jos, pentru acest apel s'a făcut proces de presă și generalului, în ciuda dreptului de imunitate al deputatului. Trebuia deci tras în judecată și Slavici care și-a însușit și a răspândit ideile generalului. El a fost condamnat la un an închisoare, suferită în temnița din Vaț, și 400 fl. amendă în bani.

„Trecem peste alte procese mai mărunte desbătute la Curtea cu Jurați din Cluj contra ziaristilor români în cari aceștia, cu o singură excepție, au fost condamnați pentru delictе, acuzați fiind de diferiți oameni de al gu-

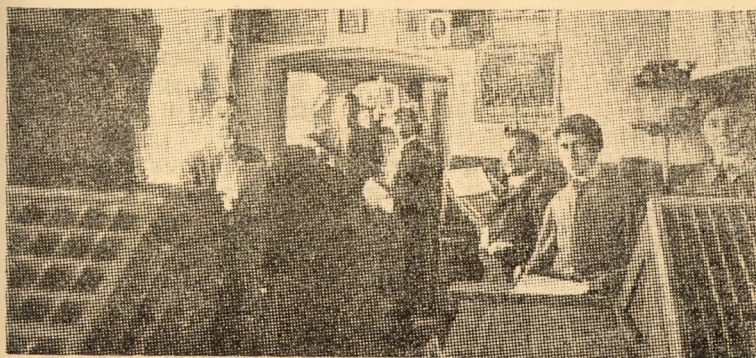
Redacția și Administrația „Gazetei Transilvaniei”, în 1885

Iacob
Mureșianu

Aurel
Mureșianu și
sora sa

St. Bobancu,
redactor

C. Flustureanu
administrator
de ziare

Tipografia „Gazetei Transilvaniei”, 1900

vernului, și ajungem la anul 1890. În acest an au ajuns două procese mari la desbatere. Unul contra „Gazetei Transilvania” din Brașov, iar celălalt contra „Tribunei” din Sibiu.

„În cel dintâi, autorul articolului, Traian H. Popp, a fost osândit la un an închisoare, ispășită în temnița din Seghedin, iar directorul, dr. Mureșanu, la 6 săptămâni temniță ordinară executată la Cluj, precum și amândoi la considerabile amenzi în bani. Crima lor a fost „agitațiunea” cel dintâi scriind, iar al doilea publicând, o notiță în care au exprimat tot ideea că Ungaria nu este numai a maghiarilor și că sunt uzurpatori cei ce o reclamă numai pentru sine.

„Cel mai celebru proces de presă politică a fost cel inestetat „Tribunei” și debătut la 11 Septembrie 1890:

Preotul ION MACAVEI publică în nr. 50 și 51 din 1890 al ziarului „Tribuna” un articol: „Tisza și Kossuth” scoțând în relief motivele pentru care acești doi oameni politici ai Ungariei au căzut. „Aproape un pătrar de secol compatrioții noștri maghiari ne-au chinuit politicește. Exluși am fost din parlamentul țării, excluși din justiție și din administrație. Torturați am fost în toate locurile din partea unor oameni cari nu erau vrednici ca să-și ridice glasul în contra Neamului nostru. Iar capul tuturor acestora era ministrul Tisza, care a năzuit ca pe această cale să ne facă maghiari. Pe când dară Kossuth s'a folosit de foc și de furci, pe atunci Tisza s'a folosit de forța publică intelectuală. După cum Kossuth prin vărsare de sânge a sădit neînțelegeri între naționalitățile din Ungaria, chiar așa și Tisza prin politica sa de desnaționalizare a potențat ura și înverșunarea dintre naționalități”. În al doilea articol. „Ei sau noi” preotul Macavei arată că Românii au ajuns la marginile răbdării din cauza „zoru-lui de desnaționalizare” pe care-l manifestă Ungurii. „Ungurii fac deosebire între națiunea maghiară și celelalte naționalități, cea dintâi fiind privilegiată, iar celelalte tolerate cu toate că pământul pe care locuim este pământ românesc. Europa și numai Europa va fi chemată cândva să deslege viitorul acestei patrii. Europa va avea să se pronunțe asupra dreptului public: „Ei sau noi”.

(După 28 ani, profetiile preotului Ion Macavei aveau să se împlinescă, dar el a trebuit să stea în închisoare pentru aceste articole un an și jumătate. Acolo s'a îmbolnăvit și în curând a închis ochii. (Dr. Gionea, op. cit. p. 11). Închisoarea a fost ispășită în temnița din Seghedin, iar Septimiu Albini, în calitate de redactor responsabil, pen-

tru publicarea articolelor respective, a căpătat 6 luni temniță ordinară, care le-a ispășit în temnița tribunalului din Sibiu).

„Acestea sunt rezultatele permutării Curții cu Jurați de la Sibiu la Cluj.

„In acest timp însă și Curțile cu Jurați din Arad și Budapesta și-au avut partea lor la persecutarea ziarștilor români. Și la aceste Curți cu Jurați s'au desbătut mai multe procese de presă pentru delictul de agitare, sfârșindu-se, se înțelege, toate cu condamnarea acuzaților.

„Cel mai celebru dintre toate, este procesul generalului pensionat Traian Doda din Caransebeș. Fiind ales deputat al acestui cerc electoral, a publicat la 14 Octombrie 1887 un manifest către alegătorii săi, în care le face cunoscut că primește mandatul, dar nu face uz de el, nu-și prezintă imputernicirea în Casa Deputaților pentru a demonstra astfel lumii că este ceva putred în patrie și că „pentru Români nu este locul în cadrul constituției ungurești.

„Pentru acest manifest deputatul ales și scutit de dreptul imunității a fost tras în judecata Curții cu Jurați Arad! Lovit fiind însă între timp de un atac de apoplexie, nu s'a putut prezenta la dezbaterile finale fixată la 17 Sept. 1888. Cu toate acestea, dezbaterile s'a ținut în absența lui, ba nici intervențiunea apărătorului său nu a fost admisă ci verdictul s'a pronunțat numai pe baza acuzei. Ce fel de proces a fost acesta se poate vedea din următoarea frază ce o scoatem din vorbirea procurorului: „Prin verdictul de osândă, veți implini nu numai o datorie de judecător, ci și de maghiar”. Cu alte cuvinte nu e vorba numai de un delict comis contra unei legi pozitive, ci de un adversar politic care încrușișează planurile politice de maghiarizare. Lucru natural că generalul a fost condamnat la 2 ani închisoare de stat și la o enormă amendă de bani. Deci acest bărbat de stat încăruntit în merite militare și cetățenesti pentru Patria și Națiunea sa, la sfârșitul vieții, a trebuit să sufere o mulțime de vecsațiuni cu interogatorii și anchete medicale până când Majestatea Sa a sistat pe calea grației urmărirea mai departe a zdrobitului în suflet și în sănătate.

„Tot la Curtea cu Jurați din Arad a fost condamnat Ștefan Albu din Reșița pentru un articol publicat în „Romänische Revue”, ce apărea atunci în Reșița, iar apoi în Wiena. Acuzatorul public a excelat și cu acel prilej prin susținerea că burușeni ca acuzatul, trebuiesc stârpite din sânul patriei, fie chiar și cu forța”. Nu mai trebuie să spu-

nem că și acela a fost condamnat la 300 fl. amendă și 3 luni închisoare de stat, care le-a ispășit în temnița din Vaș.

„Și în fine, pentru ca nici un ziar național român să nu rămână nelovit, s'a mai intentat un proces și ziarului „Luminătorul” din Timișoara, care publică în nr. din 5 și 12 Ianuarie 1888, sub semnătura lui Valeriu Barceanu, două articole în care scria printre altele : „...când noi spunem adevărul, ne trimit în prinsori ; când reclamăm drepturi naționale, când susținem legea scrisă, vie și în valoare ; când pretindem adevărata egală îndreptățire, sincera frățietate pentruca și noi să ne putem întrema în această țară și să putem fi spre ajutorul ei, atunci domnii și organele lor ne insultă în public, ne batjocoresc, ne trimit în alte țări, ne întitulează de răi patrioți, de agitatori, de gravitatori spre alte țări și toate acestea se întâmplă fără sfială, fără nici o teamă. Nu este nici un unic caz în țară ca guvernul nostru care cu puterea executivă ia dela noi dările, să fi tras la răspundere pe astfel de calomniatori nerușinați. Cu privire la noi nu este bunăvoință, nu-i și toate sunt în zadar”.

„Valeriu Barceanu pentru aceste articole de presă în care se plângea în contra unor calomniatori ai Neamului Românesc și atrăgea atenția guvernului să ia măsuri, suferă șase luni închisoare și 500 fl. amendă, fiind condamnat de Curtea cu Jurați din Arad.

„Scopul acestor prigoniri — scriau mai departe autorii „Republicei” de unde reproducem acestea — era și este a înăbuși cu forța orice mișcare națională, orice acțiune de rezistență contra politicei de desnaționalizare.

„Remarcăm aprecierea ziarului Kronstädter Zeitung No. 191 din 1890, din Brașov, care scrie: „In procesul ce s'a desbătut acum (contra „Gazetei Transilvaniei”) mai trebuie considerată și acea anomalie că jurații erau judecători în cauză proprie. Căci articolul incriminat era îndreptat în contra maghiarismului iar jurații aparțineau cu toții naționalității maghiare. Inșă dela oameni laici, chemați a ocupa scaunul judecătoresc, nici nu se poate aștepta ca ei să facă abstracție desăvârșită dela toate sentimentele lor personale și să nu rănească și judece decât numai și numai faptul în obiectivitatea sa. Jurații trebuiau să se simtă atinși de articolul incriminat și tot ei aveau să pronunțe verdictul asupra adversarilor lor politici și naționali. Insuși procurorul a cerut ca jurații să se răsbune ca și pentru ofensa făcută maghiarismului, adică lor. Să nu se amăgească maghiarii cu credința naivă că asemenea isbuc-

niri ale presei reprezintă numai vederile personale ale scriitorilor de articole. Aceștia nu dau expresiunea decât vederilor și sentimentelor întregului Popor Românesc. Intocmai așa ca acești scriitori, judecă tot Poporul Românesc. Indărătul oamenilor de talia lui Mureșanu, Pop, Slavițci, Bobancu, stau 3 milioane de Români.

„Și nu numai între poporul, ci și celelalte naționalități din Ungaria sunt cuprinse de o adâncă nemulțumire față de politica de naționalități a maghiarismului. Dar nu au maghiarii nici o pricepere pentru învățăturile istoriei? Nu știu ei, că niciodată nu s'a stins amărăciunea unui popor prin prigoniri politice?”

...Așa se încheie capitolul din „Replică” privind „Prigonirea publiciștilor români”.

V

Nici Mihail Eminescu n'a scăpat de urmările legilor de presă ungurești. După cum se știe, debutul în publicistică poetul l-a făcut în Transilvania prin colaborarea la revista „Albina” din Pesta, cu articolul „O scrisoare critică”, apărut în 21 Ianuarie 1870. Prin 1866 el publicase în „Federațiunea” din Budapesta articolele semnate cu „Varro” intitulate : „Să facem un congres”, „In Unire e tăria” și „Echilibrul”, pentru cari a fost citat în fața procurorului din Pesta, după cum ne informează d. prof. I. Crețu în „Opera politică” a lui M. Eminescu, vol. I. In acele articole Eminescu cerea în Transilvania o politică activă și nu pasivă, insistând asupra imposibilității împăcării între Români, Unguri și Nemți. Ungurii pentru el erau „poporul cel mai decăzut din Europa modernă”, a căror „vanitate și lăudăroșenie nu e decât o lungă și scârboasă Donquijotiadă” (pag. 34).

Dar seria proceselor politice intentate gazetarilor naționaliști continuă.

În 13 Noembrie 1892 se judecă procesul preotului Vasile Lucaci, care tipărise o convocare către alegătorii săi în care scria: „Acee ce a dovedit de ani întregi Poporului Românesc din Transilvania și Ungaria, în fine, s'a săvârșit: Memorandul Națiunii Române care conținea gravaminele noastre dă o icoană fidelă despre situația nemaipomenită ce ni s'a creiat în sistemul actual de guvernare, s'a prezentat la Înaltul Tron prin ce s'a dat în domeniul publicității culte europene cestiunea Românilor din Transilvania și Ungaria. Spiritul, tendința Memorandului strălucesc cu lumină irezistibilă din însuși contactul Memorandului așa cum s'a distribuit între membrii Partidului Național”.

În anul următor, 1893 guvernul ordonă să fie confiscată cartea cuprinzând Replica și Aurel C. Popovici, bănuind ca autor al ei, este trimis în judecată cu toate că studenți-

mea română din Cluj, Gratz, Viena și Budapesta declarase că ea a compus cartea și își asumă întreaga răspundere. În 30 August 1893 au început desbaterile în fața Curții cu Juri din Cluj. Pe banca acuzării au luat loc Eugen Brote, răspunzând ca proprietar al tipografiei din Sibiu, unde s'a tipărit „Replica“, Nicolae Roman contabil al tipografelei și răspânditor al „Replicei“ și Aurel Popovici autorul ei. Acuzații își aleseră câte doi avocați, dar președintele Curții îi obligă să desemneze numai câte unul.

Actul de acuzare arată că multe părți ale „Replicei“ sunt de natură a atâta partea mai ușor de sedus a Poporului Român la ură contra maghiarilor.

Acuzatul principal, Aurel Popovici, arată că actul de acuzare e întocmit pătimăș și răstălmăcește „Replica“.

După rechizitoriul procurorului Ieszensky Sandor, care a durat 2 ore, și care a cerut maximum de pedeapsă, a luat cuvântul apărarea și la urmă acuzații. Aurel Popovici s'a apărat în românește, deși jurații erau toți unguri. Pentru acest motiv a fost nevoie să li se traducă apărarea în limba maghiară.

Curtea a condamnat pe Aurel Popovici la 4 ani închisoare și 500 fl. amendă, pe care însă n'a executat-o întrucât a trecut în Vechiul Regat. În schimb Nicolae Roman, osândit la un an, a ispășit pedeapsa.

Procesele „Replicei“ ca și al „Memorandului“ au fost considerate procesele întregii Națiuni, căci toată simțirea românească a aderat în fața acuzațiilor. (V. Gionea, op. cit., pag. 21). Articole, adrese și scrisori din toate unghiurile Transilvaniei unde bătea o inimă de Român, declarau solidarizarea cu autorii „Replicei“.

Justiția maghiară neobosită în a umple temnițele, a început să condamne pe toți aderenții și așa, rând pe rând, sunt trimiși la închisoare: Simion Bratu pentru 20 zile, Ion Munteanu și Aurel Lazăr la câte șase săptămâni, Ion Băbuțiu la 30 de zile, Gheorghe Lupu la 14 zile, Nichita Suia și Mihai Bungărzeanu la două luni, Ion Baciuc, Constantin Pop, Alexe Anca, Eliseu Mureșan, Traian Deac, Teodor Moldovanu, Ion Timaru, Ion Bârseanu și Ion Mureșanu la câte trei luni.

Seria proceselor politice de presă ale Românilor din Transilvania este destul de lungă, remarcă cu bună dreptate Vasile Gionea (op. cit.). Aproape n'a fost intelectual român care să fi pus mâna pe condei, să nu fi zăcut între zidurile reci ale temnițelor maghiare.

În 16/28 Decembrie 1894 este condamnat și dr. Valeriu Braniște ca autor al câtorva articole cu caracter politic și

ca redactor al ziarului „Dreptatea” din Timișoara, la doi ani închisoare și 1300 fl. amenda.

Nu scapă nici tânărul preot de atunci Ion Lupaș, cunoscutul nostru istoric de azi. În numărul 14 din 1 Aprilie 1907 al revistei populare a „Asociației”, sub impresia răscocaelor din acelaș an, de peste munți, scrie un articol „Toate plugurile umblă” al cărui titlu este un vers dintr’o poezie populară :

„Toate plugurile umblă
Numai al meu șade la umbră”

Autorul plecând dela afirmația că „cei mai buni oameni sunt plugarii” arată că totuși ei devin ca fiarele atunci când ajung la capătul suferințil.

„În asemenea cazuri, sfârșește autorul, sapa și coasa și îmblăciile și uneltele dela lucru câmpului se prefac în arme în mână plugarilor, cu sufletul plin de chinuri și de amar, în arme care ucid năpraznic, în arme prin care țărani își apără moșia ori cearcă să dobândească și ei un drept la viață și o stăpânire dreaptă peste moșia strămoșească. Atunci blândețea de miel a Domnului se poate preface în sălbăticie de tigru”. Prin actul de acuză, păr. Lupaș era denunțat de comunist întrucât „a instigat clasa plugarilor la ură împotriva clasei proprietarilor de pământ”. Procesul s’a desbătut la Curtea cu Juri din Cluj în 15/23 Noembrie 1907 și acuzatul a fost condamnat la 3 luni închisoare și 200 cor.

Printre cei condamnați a fost și nemuritorul Goga. În nr. 4 al revistei „Țara noastră” din 1907 a publicat un articol „Poveste de jale”, în care a arătat situația dure-roasă existentă în satele ardeleno năpădite de streini.

Pentru aceasta Parchetul din Cluj sub nr. 4664/1907 îl trimite în judecată pe motiv că „a provocat ură contra unei confesiuni religioase”. Curtea însă n’a fost de acord cu Rechizitoriul procurorului și a achitat pe acuzat. Dar Goga a fost obligat să plătească traducerea în limba maghiară a articolului incriminat.

Un alt articol „Generația Nouă” l-a adus din nou pe banca acuzării sub cuvânt că „a agitat poporul românesc împotriva națiunii maghiare”. Apărarea pe care și-a făcut-o Goga, a fost pentru el un nou prilej de afirmare a mândriei naționale și a nestrămutatelor sale convingeri:

„Domnilor Jurați, dacă noi naționalitățile nemaghiare nu ne putem împărtași de dreptul nostru firesc, consfințit prin lege, de a cunoaște tainele progresului omenesc pe

calea indicată de natură în școala noastră și în limba maternă, cel puțin să nu fim tulburați în lumea noastră și sentimentele noastre românești să fie neatînse. Să nu ne sbiciuiți instinctul de viață, ca să nu fim împinși în fața prăpastiei.

Eu cred că fiecare om cu judecată cumpătată și mai ales fiecare spirit modern, își va da seama că pedagogia veacului XX nu are menirea să crească ieniceri, ci se năzuește să dea societății oameni cinstiți și suflete poleite de cultură.

Aceasta este credința mea și în acest înțeles am scris rândurile articolului „Generația Nouă”. Nu numai că mă socotesc nevinovat și mă voi socoti — oricare ar fi hotărârea dv. — dar sunt deplin pătruns de convingerea că numai în acest spirit se poate așeza pe temeiuri mai firești și mai solide viața noastră publică. Iată de ce trebuie și declar că eu voi rămâne pe lângă această convingere, voi urma întotdeauna cu tărie și cu toată îndărătnicia îndemnul ei, fiind de credință că în acest chip slujesc și neamul meu și patria mea și țin totodată pas cu spiritul modern dela care aștept în viitor soluții mai norocoase în chestiunile noastre obștești”

În 2 Ianuarie 1910 Goga se pomenește arestat la Budapesta și e dus sub escortă la Cluj fiind ținut responsabil în locul redactorului D. Marcu, care murise, pentru câteva articole ce se publicase în „Țara noastră”. Dacă vina nu putea fi ispășită de unul — remarcă V. Giunea — ea trecea asupra altuia fiindcă justiția maghiară nu voia cu nici un preț să abdice dela datoria ei. Și așa, Goga a trebuit să sufere o lună închisoare. Caragiale, care se găsea la Berlin și aflase cele întâmplate, îi trimetea mereu scrisori de încurajare. Într-o bună zi a venit la Seghedin să-l vadă. „Am venit, băiete, i-a spus Caragiale, ca să văd cum o duci aici la pension. Nu ți-am spus eu să te astâmperi. Ai? Ia ridică mâinile să văd urmele lanțurilor. Săracul de tine, uite ți-am adus niște merinde și două sticle de șampanie să le bem noi aici împreună la Kecskemét, la „Magyar Királyi államfogház”, mă rog frumos.

Ți-am spus de atâtea ori să nu te mai bați cu proștii că te răpun... Ce crezi tu, pe urma cui am suferit eu în viață? Pe urma deșteptilor? Proștia suverană proștia e întotdeauna mai tare.

În zadar lupti frumos cu tăeturi fine de florenză, ea lovește greu cu lăstarul în moalele capului. Și în zadar risipești spirit și vervă, ea e tare ca piatra. Cum să-ți spun?

Prostul are concepția telurică a vieții. Uite așa, își infundă ochii și urechile, își înfige capul în pământ ca struțul, ridică spatele și trec pe deasupra lui toate curențele. Nimic mai greu decât să cârmuiești proștii. Ei au un instinct de împotrivire organică. Să vezi. Mai acum vreo treizeci de ani eram revizor la Piatra Neamț. Trenuri nu găseai prin Moldova; mergeam la inspecție călare. Avea popa o iapă murgă. Zic: — Să mi-o dai părinte, dimineată. Popa zâmbea. — Prea bucuros, domnule Iancu. Și am plecat. Cât m'a zolit iapa aceea mă! Oricum dam din căpăstru ieșea rău. N'o puteam cârmui nici de cum. M'am întors la vreo două ceasuri tot apă... — „Părinte, cât face iapa asta? — „Face zecce galbeni“, — „Ai pune dumneata cinci, să puși eu cinci s'o tăiem, că în asta-i om“. — „Ba să n'o tăiem domnule Iancu, mai bine să-i învățăm năravul. Știi, ce? Când o încaleci și ajungi la o răspântie, dacă vrei să apuci la stânga, tu să tragi de fițu spre dreapta... Dar să tragi cumplit, auzi. Să vezi c'o ia la stânga...”

Cuvintele lui Caragiale cuprind o mentalitate maghiară.

Printre gazetarii condamnați înainte de războiul din 1914, mai amintim pe Ștefan Bobancu (4 luni temniță, pentru un articol scris în „Gazeta Transilvaniei”), apoi pe Andrei Balteș, redactorul „Tribunei” din Sibiu condamnat în 20 Maiu 1901 la un an și trei luni închisoare și 1100 coroane pentru că protestase în contra autorităților care interziseră adunarea „Asociației pentru cultura poporului român secția Sătmar”.

Demn de reținut și pilduitoare sunt și îndurările păr. I. Moța, condamnat de mai multe ori între anii 1903-1916 pentru articolele scrise în „Libertatea” din Orăștie (Vezi: I. Moța: 42 ani de gazetărie. Orăștie, 1935).

A fi gazetar în vremile acelea de cruntă asuprire însemna o logodire continuă cu temnița, cu focul purificator al suferinței. Bine sfătuia în 1883 Gh. Barițiu pe Victor Branșce, când îi spunea:

„A fi redactor e lucru foarte greu. Nu-i destul să ști scrie și să ai idei și sentimente. Nu. Trebuie să te ști păzi când scrii. Eu scriu de o jumătate de veac. La fiecare vorbă ce o scriu țiu înaintea ochilor codul penal și-mi închipui că la spetele mele stă jandarmul. În vremurile de astăzi numai așa se poate scrie. Cine nu scrie așa, acela mai mult strică decât direge”.

Dealtfel, pentru a evidenția și mai mult regimul presei, din vechea Ungarie, sub care erau siliți să-și continue lup-

ta României, amintim că între 1879 și 1910 guvernele din Buda-Pesta au interzis intrarea în țară a 67 ziare din România, 41 publicații germane, 6 franceze, 63 italiene, etc. (Vezi: Z. Pâclișanu: „Politica minoritară“, pag. 107).

„Asuprirea a dezvoltat tipul gazetarului apostol, a gazetarului martir. Publicist, gazetar, era identic cu un om de credință mari, profunde. De aci extraordinara stimă pe care poporul nostru o avea față de redactori. „Redactorul“ în ochii lui, era un apostol, un priten al lui, căruia al i se putea dărui pe deaintregul. Nu era identică această stimă cu o situație socială în sens burghez. Din contra. Țăranul vedea în ziaristică un sacerdoțiu, în profesiune o misiune. Așa și era. Poate se vor fi strecurat și în rândurile gazetarilor de sub asuprire spirite mai practice, utilitariste. Un calcul cât de simplu îi povățuia de a fugi de acolo. Atrăși de pestigiul pe care poporul nostru îl acorda redactorilor, precum și de o faimă, notorietate, nu era tânăr universitar care să nu-și fi încercat aripile în vre-o redacție. Dar numai puțini rămăneau. Climatul era aspru, primejdiile permanente, gloria singura fără alte compensații, nu destul de atrăgătoare.

„Ziare și oameni pe cari i-am cunoscut înainte de război în Ardeal și Banat, m'au făcut să-mi dau seama de rolul preponderent, uriaș, al presei în lupta noastră de desrobire. Acele redacții erau ateliere de destin. Când mă gândesc numai la martirologul pe care l-au pregătit, fără încetare, fără odihnă, îmi dau seama de valoarea ei covârșitoare în o logică divină a desrobirii. La temeiul oricărei cauze ce triumfa, sta jertfa. Eu nu cred decât în cauzele pentru cari se duc jertfe. Pe acestea le-au adus: scriitorii, ziaristii, preoții și învățătorii cei luminați. Învățătorul confesional a fost un apostol. Și în sufletul cel mai opac, se poate aprinde prin suferințe acceptate scânteia inițierii, darul viziunii, al devinării“. (Sever Bocu: Drumuri și răscruci, vol II, partea I, pag. 215, București, 1944).

VI

Datorită numeroaselor atacuri îndreptate contra legii presei din 1881 de către toate națiunile din Transilvania, guvernul din Budapesta a alcătuit în 1913 un nou proiect de lege. Ministru al justiției era Balogh Eugen, care arăta în expunerea de motive că : „Proiectul are 2 principii conducătoare: asigurarea libertății desăvârșite prin presă, să se acorde lezaților o rapidă și operantă apărare. (Vezi: C. Nesselrode, Codul Onoarei, Oradea, 1931, pag. 89. Instrucțiunile sunt și părerile lui T. V. Păcățianu, expuse în paginile unei broșuri rare : „Judecătorii cu jurați”, Sibiu, 1899, pag. 21).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Corespunzător acestor principii conducătoare — se spune în expunerea de motive, — dispozițiunile esențiale ale proiectului erau următoarele :

1. Proiectul menține în mod expres și accentuează principiul libertății presei cuprinsă în art. I legea presei din anul 1848, — pronunță libertatea răspândirii și exprimă că poșta, căile ferate și întreprinderile de navigație sunt obligate să transporte pentru taxele reglementare, toate produsele de presă cari nu sunt oprite de a fi răspândite (art. 9). Stabilește în mod specificativ limitele răspândirii (art. 10).

2. Reglementează dreptul de rectificare, astfel ca cei atacați în ziarele periodice să ajungă la apărarea corespunzătoare, iar de altă parte interesele ziarelor periodice să nu sufere dificultăți (art. 20—23). Stabilește dreptul pentru restituirea pagubei materiale cauzată prin produsele de presă (art. 39).

3. Dintre abuzurile în legătură cu presa, consideră de delict, cenșura ce s'a înfățișat ca exercitată din partea muncitorilor tipografiei asigurând și astfel libertatea presei; dă apărarea contra redactorului fals (Strohman); consacră pedepse severe publicațiunilor săvârșite prin

presă, și abuzurile pentru scopurile de șantaj, — contra răspândirii intenționate a știrilor neadevărate cauzatoare de pagube, precum și publicarea anunțurilor care periclitează moralitatea publică.

4. În privința responsabilității de presă, proiectul menține sistemul responsabilității graduale, care corespunde situației de drept separat al presei, iar conform regulilor de drept existente, aceasta este mai apropiată interesului dreptății materiale. În fine preconizează mai multe schimbări pentru apărarea muncitorilor spirituali ai presei (art. 33—37).

5. În caz de calomnie și insultă, art. 46—48, stabilesc norme noi de competență, iar judecarea delictelor contra pudoarei publice este dată în competența instanțelor speciale.

6. În privința procedurii de presă, art. 50 limitează după posibilitate desavantagiile ce ar putea proveni din sechestrarea prealabilă, — art. 51 limitează cazurile deținerii prealabile în chestiuni de presă, — iar art. 52-54 în interesul accelerării procedurii, reduce unele termene determinate în procedura penală și înlătură unele acte de drept procedural.

7. Se satisface dorința muncitorilor presei (art. 57-60) atunci când reglementează raportul de drept existent între întreprinderile de editură și membrii redacției stabilind deoparte timpul de preaviz, de altă parte determină acele cazuri în care intervine denunțarea cu efectul concedierii imediate.

Este o novațiune în sistemul responsabilității, că autorul poate să treacă responsabilitatea de presă asupra redactorului sau editorului, — iar redactorul, în cazuri corespunzătoare, poate trece responsabilitatea asupra editorului (art. 34—35), — însfârșit este novațiune faptul, că pentru publicațiunile din rubrica deschisă și pentru anunțurile ziarelor periodice, editorul este responsabil (art. 35).

Este o novațiune de altă parte și aceea că întreprinderea de editură are totdeauna dreptul să se prezinte la desbaterea principală pentru apărarea intereselor sale de drept privat (art. 55), căci sentința de condamnare poate atinge interesele ei (art. 40).

Mentținerea principiului libertății de presă, asigurarea instituțională a libertății de răspândire, — împiedicarea teroarei amenințătoare a muncitorilor tipografiei, — menținerea sistemului de responsabilitate graduală, limitarea sechestrării prealabile și a deținerii prealabile, — regle-

GAZETA TRANSILVANIEI

TRIBUNA

TELEGRAFUL ROMAN.

Unirea

ROMANUL

BRAPELUL

POPORUL ROMÂN

NATIUNEA

TRIBUNA POPORULUI

LIBERTATEA

FOAIA POPORULUI ROMÂN

FOAIA INTERESANTĂ

STATUTORIUL

FOAIA ILUSTRATA

ZORILE

TOVĂRĂȘIA

BOBĂRNAC

FOAIA POPORULUI

DEȘTEPTAREA

PROGRESUL

OLTEANUL

mentarea raportului de drept între muncitorii presei ; — se speră ca presa serioasă și cinstită să găsească în dispozițiunile preconizate în acel proiect o apărare mai eficace decât normele de drept existente, până atunci.

Reglementarea în mod corespunzător a răspândirii pe stradă și prin colportaj ; — stabilirea calităților cerute în funcțiunile de redactor și editor ; — reglementarea legală a dreptului de rectificare, statornicirea dreptului de despăgubire ; reprimarea abuzurilor în legătură cu presa ; regule noi ale sistemului de responsabilitate — se credea că vor da o mare garanție cinstei publice și intereselor individuale îndreptățite, decât au găsit aceste interese îndreptățite în normele de drept de până atunci.

Legea s'a publicat în 28 Martie 1914 și a intrat în vigoare în 12 Aprilie 1914.

Ceeace nu trebuie să ne scape din examinarea amănunțită a legii presei din 1914 este grija specială ce a avut-o legiuitorul de a organiza o represiune cât mai „eficace” și rapidă a gazetarului, represiune cari știm din învățămintele vremilor contra cărora gazetari era îndreptată.

Cu toată legiuirea, presa a rămas mereu încătușată, de aceea situația ei a fost mereu ridicată în fața guvernului de către bărbații politici ai Transilvaniei. Intre altele, amintim că ea a făcut obiectul și al tratativilor de împăcare româno-maghiare întreprinse de d. Al. Vaida-Voevod din 1917, care, în memoriul înaintat cu acea ocazie contelei Tisza, cerea în punctul 5: „Să se garanteze libertatea presei și să se înceteze prigonirea poliției a presei române”. Contele Tisza a răspuns la acest punct: „In presa din Ungaria domnește aproape desfrâul. Din moment ce se vor stabili bune raporturi și presa română va înceta să așite împotriva unității statului maghiar și împotriva păcii naționale, se înțelege că toate procesele de presă vor înceta”. (Vezi : I. Rusu-Abrudeanu: Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat, Buc., 1930, pag. 305 și 307).

Odată cu împlinirea vremii Desrobirii celei Mari din 1918, programul politic dela Alba-Iulia stabilește în punctul 4 : „Desăvârșita libertate de presă, asociere și intrunire, libera propagare a tuturor gândirilor omenești“.

VII

Istoria legislației presei în Principatele Române a fost mai puțin sbuciumată ca a noastră a ardelenilor.

Sub influența ideilor revoluționare din 1848, libertatea presei a fost introdusă în Moldova de către Grigore Ghica, pentru a fi apoi suprimată de cămăchîia lui Vagoride. Cămăchîia de 3 ce a urmat a reintrodus regimul libertăților, în care situație a fost găsit de Cuza, care, om cu vederi largi, îl extinde și în Muntenia în 1859.

Legea de presă a lui Grigore Ghica, asupra căror dispoziții nu s'a aplecat până azi condeiul cercetător al nici unui bărbat de specialitate, a fost folosită ca model pentru alcătuirea legii din 1862. 13 Aprilie, unificată pentru ambele Principate.

Până la 1862, Muntenia nu avea nici un fel de legislație în materie de presă. Barbu Catargiu spunea cu drept cuvânt, în ședința Adunării din 2 Martie 1862 că „poziția noastră a fost foarte grea, de aceea dorim a ne scoate din nevoia de a vedea presa supusă unei legi, deoparte, și de alta fără nici o lege”

Discuțiile asupra legii presei au ținut trei ședințe: 2, 20 și 21 Martie 1862. Vorbind despre libertatea presei, Barbu Catargiu spunea : „Libertatea presei, de 3 ani de când s'a aplicat în țara noastră n'a făcut altceva decât să inoculeze în oamenii slabi din societatea noastră pedantismul politic, cel mai primejdios viciu într'o societate. De aceea cer o lege de presă ca să nu lăsăm atacurile licenței fără un frâu“. În ședința din 20 Martie, Catargiu spunea : „Dacă am aduna toate cele ce s'au scris și publicat în cursul acestor 3 ani, am face o colecție care să sperie și pe revoluționarii dela 1793. Ar speria și pe redactorul lui Père Duchesne. Când se scrie domnilor, când se publică : „sparge și vei intra“, este tot una ca și cum s'ar zice : „sparge și vei fură“. Aceasta e o deviză de tâlhari. S'a mai vorbit de presă că ea este chemată a răspândi lumina. Dar sunt, domnilor, două feluri de lumini. Este lumina

care vine din cer, lumina adevărată ; dar este o lumină sinistă, o lumină a iadului. Este o lumină de sus care luminează, dă viață, și o lumină de jos, care întunecă, omorâ. Astfel a fost lumina ce a răspândit presa până acum, lumină care întunecă, lumină infernală, care a sădit germini pernicioși prin vinele și sângele junimii, lumină care a inoculat veninul chiar în copiii din școale. Asemenea lumină este bună numai pentru antropofagi, iar nu pentru oamenii cari voesc educațiunea și moralizarea semenilor lor. Cu asemenea lumină am face din țara noastră un cuib de revoluționari cei mai sălbatici, cari n'ar mai respecta nici lege, nici guvern, nici țară, nici familie, nici bătrân, nici tânăr, nici maică, nici fiică, nici Dumnezeire, și cari, cum a zis principele Ghica, ar merge să batjocorească până și cenușa mormintelor. Vom întreba pe d. Brătianu, noi cari am ridicat ordonanța asupra presei, (Dată de ministerul N. Crețulescu. Vezi Monitorul Oficial al Țării Române din 1859 Octombrie 4. La 25 Septembrie acelaș an, acest minister a suspendat ziarele Românul și Nikipercea), de ce a ridicat-o d-lui în timpul ministerului său? Noi am desființat-o, pentru că rubim cu sinceritate libertățile țării noastre. Dar care a fost oare efectul ce experiența ne-a dovedit? Care a fost răsplata ce am avut? In loc de recunoștință, am primit injurii și calomnii ; de a doua zi, am fost atacați în tot ce avem mai sfânt. Dar t'na ce au voit să ne asvârle în față a căzut chiar pe obrajii celor ce ne-o aruncau". (Vezi: B. Katargiu : Discursuri parlamentare, 1859-1862, București, Minerva, 1914).

Legea presei a fost votată în 23 Martie, 1862. (Asupra ei, vezi : Supliment la Monitorul Oficial No. 54, 26, 76/1862). Ea a fost apoi modificată în 1866 cu ocazia votării constituției, în 1874, prin dispozițiunile modificatoare ale codului penal și în 1884 prin noua modificare a Constituției.

Interesant este faptul că după datele ce le avem, cel dintâi proces de presă s'a judecat în 1863 la Iași, fiind al lui Bogdan P. Hașdeu pentru romanța „Duduca Mamuca" (Vezi: Scrieri Literare, Morale și Politice de M. Eliade, vol. I, pag. 327). In apărarea sa Hașdeu vorbește de „aspra domnie a legilor de presă din 1857" a lui Ghica Vodă, care „a avut putere numai până la promulgarea aceleia din 1862".

Legea presei din 1862 prevedea în art. 26 : „Cenzura este și rămâne pentru totdeauna desființată", iar în art. 27: „Liber va fi oricine să-și exprime ideile prin organul presei, păzind regulele statornicite prin acest așezământ".

„Presa este deplin liberă în țară la noi și nici nu credem că o mărginire a acestei libertăți ar fi de vreun folos”, — scria în „Timpul” din 1881 M. Eminescu, ridicându-se contra aceluia care „uzează de libertatea presei pentru a întortochea și falsifica ideile omului public”. El cerea responsabilitatea în scris. „Față de foile cari nu sunt acoperite de responsabilitatea nimănui, lupta este imposibilă”. (Vezi articolul: „Responsabilitatea în publicistică”, reprodus în „Opera politică a lui M. Eminescu, vol. II, întocmită de prof. I. Crețu, ed. Cugetarea, pag. 392).

Noua lege a presei a prilejuit lungi discuții în coloanele ziarelor contemporane, nu atât asupra dispozițiilor ei, cât mai ales asupra gazetarilor, cari lăseau foarte mult de dorit — din toate punctele de vedere — în acea vreme. Iată cum „recomanda persoana ziaristului român” marele Bogdan Petriceicu Hajdeu, într'un articol publicat în „Satyrul” din 3 Aprilie 1866 (Cf. „Scrieri politice și morale”, Ed. Fundațiile Regale, vol. II):

„Partea cea mai ponderoasă a literaturii române sunt ziarele. Ele nu sunt nici opere originale, nici traduceri, ci o specie de condică, în care un om, numit publicist, înscrie în ordinea zilelor, dar fără ordine de materie, tot ce aude, tot ce vede, tot ce i se pare că a auzit sau a văzut, și în fine tot ce-i vine în cap! Această ramură de literatură e cea mai răspândită și cea mai gustată în România.

„Pentru a scrie o operă originală, un om, fie măcar și un Român, are trebuință de învățătură, de spirit, de meditațiuni, de răbdare. Pentru a putea traduce, el are nevoie de a cunoaște cu perfecție limba sa proprie și limba străină din care traduce. Pentru a fi ziarist sau, cum se zice, publicist, Românul nu are zor de nimic, nici chiar de gramatică! Tot ce-i trebuie sunt ochi, sunt urechi, urechi cu cât mai mari cu atât mai bine, și o căpățână în înțelesul material al cuvântului, adică un organ comun tuturor animalelor în interiorul căruia se operează, într'un mod confuz, oarecari asociațiuni de idei. A ști să scrii, nu strică; dar nu e de prima necesitate: ziaristul român preferă a dicta, din dată ce-și poate procura un secretar, iar pentru a dicta ajunge a avea o gură.

„Pe când autorul unei opere originale vorbește numai în propriul său nume; pe când traducătorul vorbește numai în numele unui autor străin; publicistul, chiar cel mai de pe urmă, declamă totdeauna în numele țării întregi, zicându-se a fi expresia cea mai complectă a națiunii. Și să observați bine, că nimeni nu-l poate desminți în aceas-

tă privință, afară numai de un alt publicist ; căci nimeni altul nu posedă mandatul de reprezentant al tuturor celorlora ce nici nu-l cunosc, nici nu l-au văzut, nici n'au vorbit de dânsul, nici n'au auzit poate de numele lui.

„Alt avantaju nu mai puțin pretențios este privilegiul ce au ziaristii români de a schimba pe toată ziua ceea ce se numește principii. A fi ziarist, este a fi același om în cursul unei singure zile ; căci cuvântul ziar se trage din cuvântul zi. Deîndată însă ce a trecut o noapte la mijloc, ziaristul schimbă fața : ceeace eri a fost alb, devine negru ; da se preface în nu, marele Cuza se transformă în tiranul Cuza, ilustrul Cogălniceanu în trădătorul Cogălniceanu...

„O noapte la mijloc, nu mai mult.

„Câteodată publicistul stigmatizează, în termeni fulgurați, demoralizarea țării, corupțiunea funcționarilor, abuzurile administrative, etc., etc... Cetîndu-l, ai crede că vorbește un Caton, că auzi pe un Socrate, că vezi pe un Brutus. Desamăgește-te ! Ziaristul nostru el însuși e înnoroiat în vițuri, e scaldat în corupțiune, e înecat în abuzuri ! Ce vrei ! Intre drepturile cuprinse în calitatea de publicist, se numără și acela de a cere ca alții să fie buni, fără ca să fim buni noi înșine.

„Așa dară, jurnalistul, numai jurnalistul, se bucură în România de prerogativul de a nu ști nimic, de a vorbi sau mai bine, de a le avea prea multe ; și, în fine, de a predica moralitatea de pe însăși tribuna imoralității ! Acesta e tipul publicistului român. Sunt excepțiuni, dar excepțiunile nu sunt reguli ; și chiar excepțiunile, câte ne întâmpină aci, nu ni se par a fi destul de sigure. Se întâmplă, bună oară, câte un jurnalist moral, dar ce folos ! el nu știe carte. Se întâmplă pedealtă parte, câte un jurnalist meșter de a scrie, dar fără cea mai mică autoritate morală. Se mai întâmplă câte un jurnalist cu principii nestrămutate, dar vai ! acele principii sunt nestrămutate numai în rătăcirii. Cât privește sacramentalul obiceiul de a înșira înșiră-te-mărgărite în numele națiunii, o ! în această privință vă putem garanta, că nu veți găsi în România nicio excepție”.

„...Reproducem aceste „aprecieri“ și „preocupări“ ale presei de dincoace, din vremea când gazetarii ardeleni înfruntau temnițele pentru credințe granitice, pentru a se pune în cumpăna vremilor de azi „atitudini“ și „atitudini“, cari, adesea sunt atât de actuale și acum. Onoare excepțiilor!...

VIII

Unirea din 1918 ne-a găsit cu 2 regimuri de presă : cea din 1862 și, în Transilvania, legea din 1914, modificată prin Decretul Nr. 10 din 3 Aprilie 1919 (Gazeta Oficială Nr. 23/1919), prin Ordonanța Resortului internelor din 19 Septembrie 1919 (Gazeta Oficială Nr. 57/1919) și ordinul circular din 19 Mai 1919 (publicat în Gazeta Oficială Nr. 31/1919).

În Bucovina (Vezi : Din opera legislativă a Ministerului de Justiție, de C. Hamangiu, Buc., 1932, pag. 485) s'a aplicat legea austriacă a presei din 1862, modificată la 1868 și 1894, care prevedea sistemul antidemocratic al autorizației prealabile apariției oricărei publicații.

Constituția română din 1923 prevede următoarele :

Art. 5. — Românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi. (Art. 5. Const. 1866).

Art. 25. — Constituirea garantează tuturor libertatea de a comunica și publica ideile și opiniunile lor prin grai, prin scris, și prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți în cazurile determinate prin codicele penal, care nici într'un caz nu v'a putea restrânge dreptul în sine.

Nici o lege excepțională nu se va putea înființa în această materie.

Nici cenzura, nici o altă măsură prevenită pentru apariția, vinderea sau distribuirea oricărei publicațiuni nu se va putea înființa.

Nu este nevoie de autorizațiunea prealabilă a nici unei autorități pentru apariția oricărei publicațiuni. Nici o cauțiune nu se va cere dela ziariști, scriitori, editori, tipo-

grafi și litografi. Presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor. Niciun ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendat sau suprimat.

Orice publicațiune periodică, de orice natură, va trebui să aibă un director răspunzător, iar în absența acestuia, un redactor răspunzător. Directorul sau redactorul vor trebui să se bucure de drepturile civile și politice. Numele directorului și numele redactorului vor figura vizibil și permanent în fruntea publicațiunii. Înainte de aparițiunea publicațiunii periodice, proprietarul ei e obligat a declara și înscrie numele său la tribunalul de comerț. Sancțiunile acestor dispozițiuni se vor prevedea prin legi speciale. (Art. 24 Const. 1866).

Art. 26. — În ce privește publicațiunile neperiodice, răspunzător de scrierile sale este autorul, în lipsa acestuia editorul; patronul tipografiei răspunde când autorul și editorul nu au fost descoperiți.

La publicațiunile periodice responsabilitatea o au: autorul, directorul sau redactorul, în ordinea enumerării. Proprietarul în toate cazurile, este solidar răspunzător de plata despăgubirilor civile.

Delictele de presă se judecă de jurați, afară de cazurile aci statornicite, cari se vor judeca de tribunalele ordinare, potrivit dreptului comun:

a) Delictele ce s'ar comite împotriva Suveranilor țării, a Principelui moștenitor, membrilor Familiei Regale și Dinastiei, șefilor Statelor străine și reprezentanților lor;

b) Indemnurile directe la omor și rebeliune, în cazurile când au fost urmate de execuțiune;

c) Calomniile, injuriile, difamațiile aduse particularilor sau funcționarilor publici oricari ar fi atinși în viața lor particulară sau în cinstea lor personală.

Arestul preventiv, în materie de presă, este interzis (Art. 24 Const. 1866 și 1884).

Art. 105. Juriul este statornicit în toate materiile criminale și pentru delictele politice și de presă, afară de cazurile statornicite prin Constituțiunea de față.

Acțiunea pentru daune-interese, rezultând din fapte și delictes de presă nu se poate intenta decât înaintea aceleiași jurisdicțiuni de competența căreia este delictul (Art. 24, 1866 și L. 1884). (Vezi Constituția din 1923, precum și I. Georgescu: Presa periodică în România, Oradea, 1938).

Acestea erau principiile. Reglementarea materiei presei era lăsată pe seama unei legi ordinare ce avea să apară ulterior.

„Sfortări uriașe dar zadarnice s'au făcut spre a se întocmi un cod al presei, prin care să se reglementeze funcția socială și națională a ziaristului și scriitorului”, — seria cu bună dreptate d. Adrian Brundarcu în prefața „Codului Presei” alcătuit în 1937 de colegii Pompiliu Șerbescu și Ion Bănulescu (Timișoara 1937, pag. III). Prima încercare a făcut-o înainte de votarea Constituției. C. Hamangiu, în 1918, mânat de ideea unificării legiuirilor de presă, alcătuiind un ante-proiect inspirat din legea franceză din 1881. În 1927 Ministrul Justiției T. Cudalbu, alcătuieste un proiect de lege, care însă, conținând dispoziții anticonstituționale și tinzând a suprima libertățile consfințite prin pactul fundamental, a ridicat contra lui toate asociațiile de presă din țară, astfel că a căzut, odată cu plecarea dela guvern a generalului Averescu.

Ideea a fost reluată de Grigore Iunian în 1929, ministrul justiției din guvernul Maniu. fără însă să se ajungă la ceva practic din cauza evenimentelor. Președintele Sindicatului ziaristilor din București, Al. Mavrodi, alcătuieste în anul următor, 1930, un nou proiect, care însă a avut aceeași soartă. În cartioanele Ministerului Justiției a rămas și proiectul de lege din 1931 al Ministrului Voicu Nițescu, și cel din 1932 al lui C. Hamangiu, astfel că după această dată se părea că ideea alcătuirii unei legi de presă a fost desăvârșit abandonată. Odată cu venirea la putere a Partidului Liberal, în 1936, se încearcă de către Mircea Djuvara, Ministrul Justiției, alcătuirea unui cod al presei cu concursul organizațiilor de gazetari. Cu aceea ocazie mi se pare că și Sindicatul din Ardeal și-a fixat punctul de vedere, ceea ce ar fi interesant de cunoscut azi. Plănuitul cod a căzut și el, pentru a fi luată ideea de către Armand Călinescu, în 1938.

Toate încercările de legiferare a presei n'au fost decât pașiri mai mult sau mai puțin timide, cu intenția de a aservire a celei de a patra puteri.

Ceeace nu s'a reușit până la dictatura Regelui Carol II printr'o înjghebare a Legii presei, s'a făcut prin codul penal în care s'au introdus dispoziții de o deosebită gravitate restrictivă contra gazetarilor — copiate, după însăși mărturisirea expunerii de motive, din codul penal ungar — fără însă a se lua vre-o măsură pentru asigurarea exercitării meseriei noastre ingrate.

Odată cu instaurarea dictaturii regale, al cărei instrument a fost Armand Călinescu, s'a recurs din nou la suprimarea presei. Au fost suprimate ziarele iar slujitorii lor

au fost asvârliți în temniți atunci când arbitrarul plutonului de execuție nu i-a omorât.

Câți gazetari români nu au ispășit cu sânge scrisul românesc!

Urmele lor, lupta și atitudinea este împărtășanie și îndreptar.

Și pentruca aservirea presei să fie totală, Armand Călinescu a elaborat faimosul Decret-Lege No. 92 pentru controlul mijloacelor de existență ale publicațiilor periodice din 9 Aprilie 1938 (M. Of. No. 86 din 13 Aprilie 1938) prin care Statul dictatorial își rezervă dreptul de total control, nu numai asupra scrisului ci și asupra administrației ziarului. Absurditatea acelor măsuri legislative nu le vom pricepe decât mâine, când în perspectiva vremii, vor înpăimânta măsurile coercitive îndurate.

În această situație a fost găsită presa la începutul guvernării lui Antonescu.

IX

Capitolul cel mai frumos al scrisului ardelean de după 1918 l-au înregistrat gazetarii din Transilvania în perioada dictaturii de 4 ani a lui Antonescu. Reprezentată printr-o întreagă falangă de condeei naționaliste tinere, presa ardeleană, fie că a apărut în Transilvania, fie în Capitală, a avut o singură țintă luminoasă: întregirea hotarului dărâmat la Viena. Din acest punct de vedere contribuția gazetarilor ardeleni din anii 1940—44, nu era decât o continuare a luptei pentru Ardeal dusă de publiciștii transilvani refugiați la București în 1914, când, întocmai ca și în anii 1940—44, politica externă a țării n'a fost prin nimic mai puternic influențată decât prin acțiunea energică a acestor luptători cari n'au văzut decât un singur drum pentru mântuirea Neamului Românesc și pentru afirmarea europeană a României: desrobirea Transilvaniei și Unirea ei cu Țara Românească.

Scrisului eroic din 1914-1916 al unui Octavian Goga, Octavian Tăslăoanu, Ghiță Pop, Ion Moța, Vasile C. Osvadă, Onisifor Ghibu, Const. Bucșan, Iosif Șchiopu, Iulian Enescu, Sebastian Bornemisa, Avram Imbroane, Aurel Esca, etc., etc. (Vezi : Vasile Netea : Dela Petru Maior la Octavian Goga, București, 1944, cap. „Generația Unirii”, pag. 325—341), îi răspundea astfel la distanță de două decenii avântul nebiruit al unei alte generații crescută în duhul vechii dârzenii ardeleni.

Deși mai puțin avantajată de împrejurări decât generația din 1914, care n'a cunoscut, la București, nici cenzura, nici persecuția autorității de stat, având însă de partea ei numeroși sprijinitori și mecenați, precum și întregul sprijin politic al partidelor antantofile și al degațiilor aliante, generația ardeleană dela 1940, neavând de nicăiri, nici un sprijin material și nici un sprijin diplomatic, și chiar — de ce n'am spune-o? — nici chiar concursul moral al personalităților politice, cu excepția

d-lui Iuliu Maniu, cari în mod firesc ar fi trebuit să fie alături de această luptă, a izbutit totuși să înscrie în istoria luptelor naționale românești o pagină de splendid idealism și de pilduitoare energie

Lupta gazetarilor ardeleni se profilează luminoasă peste cei 4 ani de cruntă dictatură tocmai atunci când Statul Român, abdicase, sub presiunea Axei, la un întreg miez de țară, când partidele politice erau dizolvate, iar societățile naționale cari aveau drept țintă menținerea duhului transilvan erau desființate pe rând prin ordonanțele Guvernului. Universitățile și studențimea erau încâtușate iar diplomația moastră, toată pletora de atașați culturali și de presă din străinătate, era mai grijulie pentru păstrarea posturilor decât pentru marile idealuri ale Neamului îngenunchiat, ascultând servil de ordinele Guvernului de a nu face nici o „agitație“ în străinătate pentru a nu se crea „dificultăți“. În această ambianță externă și internă, se ridica o mână de purtători ai condeiului, un mănunchi de gazetari în frunte cu Z. Boilă, C. Hagea, Vasile Netea, N. Buta, C. Coposu, A. Mureșanu, etc., cari înțelegeau să se așeze eroic deacurmezișul vremii și să lupte pe drumul trasat de marii înaintași. Ei erau, la un moment dat, singura forță organizată, singura pavază a bătrânelor credințe.

Din primul moment, ei au dat un energie impuls presei refugiate. Astfel s'a ridicat mândru la Sibiu steagul „României Noi“, adus din Cluj, sub conducerea lui Zaharia Boilă și a regretatului Nicolae Buta; la Timișoara a pornit la drum „Foaia noastră“ a bătrânului preot al credințelor noastre Septimiu Popa; la Brașov și-a luat avântul „Tribuna“ sub conducerea d-lor Gavril Pop, Al. Bărbat, Gh. Stoica, I. Gherghel, C. Iencica, L. Someșanu, Gherghinescu-Vania și alții, iar la București „Lumea și Țara“, a d-lui Bornemisa, toate venite din Cluj. Când însă paginile lor n'au fost suficiente, ori unele din ele au căzut sub loviturile grele ale regimului, gazetarii ardeleni au scos altele, îngroșând frontul rezistenței scrisului. Așa au apărut, rând pe rând, „Ardealul“, inițiat de Anton Mureșan și înălțat de Constantin Hagea, „Plaiurile Năsăudene“, în paginile cărora s'au regăsit năsăudenii, maramureșenii și someșenii, „Transilvania noastră“, „Câmpia Libertății“ și mai apoi, pentru lupta ardeleană cerută de întâmplările de după 23 August, viguroasa „Voință a Transilvaniei“. Paralel cu lupta dusă prin coloanele acestor gazete, gazetarii ardeleni au amplificat lupta prin paginile marilor cotidiene din Capitală. Avea mai puțină importanță ce politică făceau acele cotidiene, interesa într'o mai mică măsură

faptul că linia lor era eventual „profascistă“, „prohitleristă“ — cum se spune în termenii uzitați azi, asta mai ales dacă subliniem faptul că numai așa puteau să fie atunci — ceea ce interesa era lupta pentru Ardeal, lupta contra dictatului dela Viena, (amândouă ducând în mod implicit și contra autorilor aceluia dictat, contra Germaniei și Italiei în ultimă analiză.

Scopurile de luptă ale gazetărilor ardeleni erau deci în primul rând de a-și arăta indignarea contra arbitrajului dela Viena; de a sublinia drepturile noastre asupra întregii Transilvanii; de a arăta suferințele fraților de sub ocupație ungurească; de a înfiera cu toată energia activitatea și propaganda dusă împotriva României, răspunzând cu hotărâre presei streine pusă în slujba intereselor ungurești, presei ungare și Radio-ului budapestan, și în același timp, de a arăta — în chiar cursul războiului dus pe pământul Rusiei — că România trebuie să-și păstreze forțele armate pentru înclăștarea ce știam că trebuie să vină în Apus.

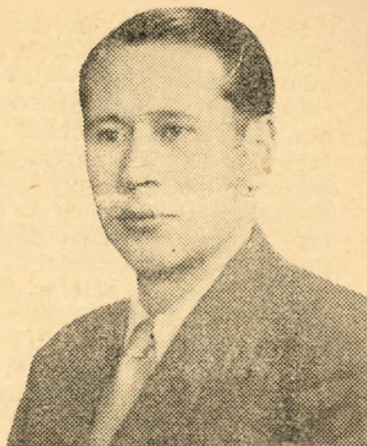
Privită prin această prismă, întreaga presă ardeleană și toți mănutorii scrisului transilvan din acești din urmă 4 ani, au fost antiiaxiști, antifasciști, și pe linia înaltă și luminoasă a unei democrații naționale, ce ducea, trebuia să ducă, la închegarea și întregirea tuturor Românilor într'un singur stat.

Dar gazetarii ardeleni n'au fost numai oameni de condei. Lupta lor nu s'a limitat numai la scrisul cotidian, la permanenta înfruntare a unei cenzuri stupide și a unui aparat de teroare și spionaj, ci tot ei au fost aceia care au eșit în stradă pentru a da sentimentelor obștești și tumultului poporului o directivă și o organizare. Din spiritul lor de luptă, din puterea dăruirii gazetărilor ardeleni, s'au născut acele „șezători“ organizate de „Ardealul“ confratelui dărz și entuziast, C. Hagea, — suflet rar al Transilvaniei tinere luptătoare — de Sindicatul Presei Române din Transilvania, de Căminul Cultural Avram Iancu — condus de Iustin Handrea și de gazetarul Vasile Netea (vice-președinte) — pe întreg cuprinsul României.

Pe linia acestei lupte s'a afirmat cu nebănuită energie Vasile Netea, unul dintre cei mai hotărâți, activi și talentați gazetari ardeleni. După refugiu, Netea și-a început activitatea ziaristică la Sibiu, în coloanele „României Noui“, unde a publicat o serie de articole în cari a protestat contra felului cum se predă Istoria Transilvaniei în școlile primare, secundare și chiar la Universitate. Stabilit la București, îndată după revoluția legionară, a intrat în redacția hebdomaderului „Vremea“,

unde a lucrat neîntrerupt până la 23 August 1944, în care timp a atacat toate problemele ce brăzdau cerul luptei ardelen. Paralel cu activitatea gazetărească desfășurată aici, a colaborat asiduu la cotidianul „Viața“ (1 Mai—31 Decembrie 1943) și mai apoi la „Universul“ — pe linia aceleiași lupte curate și entuziaste — fără să mai pomenim gazetele săptămânale „Ardealul“, „Plaiuri născudene“, „Transilvania noastră“, etc., conducând în același timp și revista „Dacia Rediviua“. O bună parte din risipirea bogată a activității gazetărești din acești ani, a adunat-o în volumele: „Dela Petru Maior la Octavian Goga“ (București, „Cugetarea“, 1944), „Figuri ardelen“ (București, 1944, Ed. „Fundatiile Regale“), „Este istoria Transilvaniei un studiu inutil?“ (Sibiu, 1940, „Pentru Transilvania“ (sub tipar), etc.

Paralel cu activitatea ziaristică, Vasile Netea are la activul său, alături de C. Hagea, cea mai bogată luptă de animator, dintre toți palmașii scrisului transilvan. El, împreună cu J. Handrea, este organizatorul acelor admirabile șezători de Duminica dela Muzeul satului, în cadrul „Căminului Cultural Avram Iancu“, cari au fost o adevărată școală a românismului și luptei ardelen, rostind sute de discursuri și aducând în fața miilor de refugiați scriitori, gazetari, profesori universitari, artiști, etc., cari le-au ridicat nivelul, îndrumându-le în disciplina credințelor traionice în desrobirea Ardealului. În calitate de vice-președinte al Căminului a organizat la Teatrul Național, în 1943, comemorarea lui St. O. Iosif și Ilarie Chendi; în 13 Martie 1943, comemorarea lui Horia încheiată cu ceadintăi demonstrație ardeleană de stradă, iar la 1 Decembrie 1943, tot Vasile Netea a fost acela care a încolonat și condus tineretul ardelean manifestând pentru marii înfăptuitori ai României Mari. Manifestațiile acestea au fost urmate de organizarea unor cicluri de conferințe rostite la Ateneul Român de fruntașii tinerei generații ardelen. De asemenea Netea a ținut conferințe la Institutul Național de Istorie, vorbind despre „Politica pasivistă și activistă a Transilvaniei“ și „Procesul Memorandului“. În tot acest timp, el a participat activ la marile demonstrații naționale din Alba-Iulia, Turda, Brașov, Feleac (1942), Arad (1943). La șezătorile organizate de el la „Ateneul Român“, a invitat zeci de ardeleni din generația bătrână și tânără prin activitatea cărora s'a creiat în decursul anilor 1943—1944, o mare resurrecție ardelenască. Datorită gazetarului Vasile Netea, flancat totdeauna cu entuziasm de C. Hagea și Gabriel Tepelea, Transilvania făcea să vibreze toate inimile Capitalei.

D. CONSTANTIN HAGEA

gazetar de înaltă ținută românească, organizatorul mișcării de resurecție din Transilvania.

ANUL III Nr. 48

Unul din cele mai bune reviste din România

12 PAGINI

10 LEI

1 IULIE 1943

SIAM FOIT SGI FITE

ORGAN LIBER DE LUPTA SI AFIRMARE ROMANEASCA

DIRECTOR:

Dr. Constantin Hagea

REDACȚIA SI ADMINISTRATIA
București, Strada Doinale Lupa Nr. 69

Telefon: Direcția 13.33. Administrația 1337; 1336
București 13.33.33. Paginele 1336-7
București, Strada Doinale Lupa Nr. 69

ABONAMENTUL:

Abonamentul de tipic: 12 lei
Abonamentul de tipic și transportat: 15 lei
Abonamentul de tipic și transportat și de tipic: 18 lei
Prețul vânzării de număr: 10 lei

25 ani dela Unirea cea Mare

Sufletul meu se înclină cu avlașe înaintea staturilor acestora, care, prin vitejia, înscuțipșea și jertfa lor patriotice au contribuit cu 25 ani în urmă la realizarea marilor noastre idealuri, cel mai mare bun pământesc: unitatea națională.

Multe lovituri ne-au ajuns de atunci, ele sunt încă neajunsurile trecătoare, care nu trebuie să ne descurajeze în lupta noastră pentru reabilitarea noastră a Neamului nostru, realizată prin unitatea noastră de Stat, prin democrația națională și prin justiția socială.

Gratiținea noastră este nemărginită pentru toți 111 Neamului românesc de promădineni, pentru Regele întregilor de Neam, pentru dinastie, pentru armată și pentru bărbaii de stat din România Liberă, care în 1918 au născocit toate primăjdțiile în muna lor de istorică realizare.

Reșunoștința noastră va fi eternă pentru națiunile și statele care ne-au dat ajutorul lor hăvățat în scopul realizării unității noastre naționale, în care noi vom veni înă năclodată.

În deosebi, simt cea mai adâncă și ardușina pentru generația intelectuală etivă și miltară din Ardeal și Banat, care în 1918 și-a dat cu mari jertfe tot conștient ca să înășpanim după 2000 ani demnia română în Dacia Superioară.

Zilele întrecute de azi nu ne slăbesc voința de a continua munca civilizatorie începută atunci pe încerc teritoriul se formează înalienabilul nostru patrimoniu național. În acest scop, rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să ne păzească clar-viziunea, învătășirea și clima hotărâre bărbătească, care a condus România românească, cu 25 ani în urmă.

- Trăiește România Română!
- Trăiește Regele!
- Trăiește România pe veci unită!

IULIU MANIU

Trăiește România al Consiliului Dirigent din Ardeal și Banat

Incoronarea acestei lupte, pagină de luminoasă dăruire, a fost manifestația din 20 August 1944, dela mormântul lui Coșbuc — când s'a desvelit monumentul ridicat de ziaristii ardeleni din București, drept răspuns la sacrilegiul comis de unguri la Năsăud, cari au făcut să dispară bustul poetului din fața liceului românesc — cu care prilej d-nii Ghiță Pop, Vasile Netea, C. Hagea, G. Tepelea, E. Boșca-Mălin, etc., s'au ridicat cu energie împotriva politicii de siluire a voinței Națiunii și a Transilvaniei românești. Urmarea a fost imediată dresare a actelor pentru trimiterea în lagăr a d-ilor Ghiță Pop și Vasile Netea. Pedepsa n'a putut fi executată. Peste 3 zile urma 23 August.

În cele ce urmează vom înfățișa, în linii sumare, atât sensul acestei lupte cât și dificultățile ce i-au stat în cale, încercând totodată să conturăm, deși în forme modeste, principalele personalități ale bătăliei presei românești ardelenene din anii 1940—44.

Faptul că arbitrajul a fost impus de Italia și Germania, apoi că aici în țară stăpânii adevărați ai tuturor restricțiilor erau nemții prin organele de stat românești aservite dictaturii lui Antonescu, lupta gazetarilor ardeleni se îndrepta în mod implicit contra acestora, izbucnirile neputând fi împiedicate de nici o cenzură, oricât de tiranică ar fi fost ea.

Cu cât lupta scrisului ardelean se întetea mai mult, cu atât apăsarea cenzurii antonesciene era mai grea. Constantin Hagea scria, pe bună dreptate, după răsturnarea lui Antonescu, (Vezi: „Voința Transilvaniei” No. 1, an I din 10 Septembrie 1944) că „nicăiri pe fața globului cenzura n'a luat o formă atât de absurdă și ticăloșită ca la noi în acești 4 ani. Lumea românească va rămâne profund impresionată și indignată, când va afla amănunte în legătură cu exagerările criminale ale cenzurei din ultimii ani și cu purtarea tot așa de criminală a unor cenzori aserviți și lipsiți cu totul de demnitate și patriotism. Cei câțiva gazetari cari eram cunoscuți ca neprieteni ai dictaturii, trebuia să recurgem la cele mai rafinate trucuri, pentruca să putem scăpa vigilenței cenzurului-cerber anumite texte din care se putea desprinde, se putea ghici, concepția noastră democratică și antigermană. Unora dintre noi ni s'a spus fățiș că ni se face proces de intențiuni. Cu alte cuvinte, cel mai feroce arbitrar. Cenzorul nu căuta să afle înțelesul frazelor așternute pe hârtie, ci la cecece s'a putut gândi autorul în clipa când le-a scris. În felul acesta, am putut înregistra situații ridicole, stupide, cenzurându-se cuvintele lati-

asupra celor îndurate din partea Cenzurii Militare a Capitalei, suferințe cari nu erau numai ale lui :

„Venind în refugiu, la București, am intrat la „Timpul”, al cărui redactor pentru Ardeal, cu sediul la Cluj, fusesem și mai înainte.

„Atribuția mea era: problemele ardelen.

„O asemenea însărcinare nu era deloc ușoară din cauza cenzurii.

„La început am fost chiar descurajat fiindcă mă și vedeam șomeur, din cauză că tot ce scriam era reținut și deci inutilizabil pentru tipografie. Am ajuns, într'un rând, să am pe masa de paginație din atelier peste 17 articole reținute, încât creiasem o adevărată criză de... plumb. Din cauza aceasta neplăcerile ziarului erau mai mari decât ale mele fiindcă se cheltuiau bani zadarnic cu culesul, iar muncitorii cari să culeagă altceva, nu prea erau din cauza concentrărilor. Nu odată ziarul a întârziat, pierzând din cauza mea, numeroase trenuri, deși vina aparținea în întregime cenzurii care era deosebit de vigilentă cu tot ce se scria despre Ardeal.

„Ca să se curme asemenea neplăceri și pierderi materiale am fost sfătuit de secretariatul de redacție să recurg la o metodă detestabilă din toate punctele de vedere, fiindcă ea însemna de fapt renunțarea, în bună parte, la demnitatea scrisului. Era adică vorba să mă duc cu manuscrisele la cenzură pentru ca să vadă cei de acolo, ab-ovo, „ce e bun și ce e rău”. M'am lăsat, în cele din urmă, convins să urmez această cale fiindcă nu aveam încotro deși cenzurarea manuscrisului propriu zis era o moștenire din Evul Mediu la care se părea că s'a renunțat definitiv încă de pe vremea revoluției franceze.

„La cenzură, citirea unui manuscris era ceva deosebit de chinuitor. Cenzorul citea dar era întrerupt de zeci de ori, fie de prieteni, fie de telefon, fie de dudui cari veneau după bilete gratuite la teatre și cinematografe.

„Dacă omul stăpânirii reușea totuși să citească mai cu atenție, se oprea deodată brusc, încrunta sprincenile și sublinia nervos pasajii după pasajii, adăogând la margine și câte un gros semn de întrebare.

„— Aci ai greșit, domnule, răspundea el sentențios. Dvs. uitați că nu se poate scrie nimic despre Trăsnea sau Ip și că nu ne e îngăduit să spunem că Românii din nordul Ardealului sunt persecutați fiindcă am supăra pe germani.

„— Dar, domnule cenzor, încercam eu timid, să infirip o argumentare, vă rog să...

„— Degeaba pledezi o cauză pierdută, mi se răspundea

în cele din urmă, dar fii bun și așteaptă să vedem ce zice domnul șef.

„Cenzorul dispărea în cabinetul șefului, de unde revenea cam peste o oră. Când îl vedeam, respiram ușurat. Poate, ziceam eu, îi dă drumul și, în felul acesta, voi mai putea figura și eu cu ceva în coloanele ziarul „Timpul”.

„Bucuria era de scurtă durată fiindcă, în majoritatea cazurilor, din tot articolul nu rămăsese decât fraza de introducere, ceva frânturi pela mijloc, fără nici o legătură între ele, câteva rânduri la încheiere. Restul totul era șampilat cu roșu: Cenzurat... Cenzurat... Cenzurat...

„Nimic mai descurajant decât săvârșirea unei munci inutile.

„Plecăm de la biroul cenzurei cu suflet și avânt frânt și nu odată mă gândeam că va trebui să-mi aleg o altă meserie.

„La redacție mă așteptau colegii cari mă tachinau cu compasiune.

„Ultimul cuvânt îl avea directorul:

„— Ce ne facem, ardelene, că nici mâine nu ai nimic în ziar.

„Dacă am văzut cum stau lucrurile mi-am zis să le iau toate mai cu binișorul și mai pe... ocolite. M'am refugiat deci în istorie. În felul acesta povesteam și evocam fel de fel de întâmplări cari se potriveau și vremurilor prezente.

„Cenzura era acum mai îngăduitoare din moment ce nu mai atacam direct guvernul maghiar și politica lui cu privire la problema Ardealului.

„Procedând astfel am reușit să concentrez, la un moment dat, în coloanele ziarului „Timpul”, unele dintre cele mai ilustre condee ale Ardealului românesc. Să amintesc printre alții pe d-nii: dr. Iuliu Hațieganu, rectorul Universității Cluj-Sibiu, dr. I. Stăniloaiie, rectorul academiei teologice din Sibiu, prof. univ. Victor Iancu; Ștefan Mateș, dr. Valeriu Moldovan, dela Turda; prof. Nicolae Comșa și Nicolae Albu din Blaj dar mai ales părintele dr. Elie Dăianu dela Teiuș care îmi trimetea zilnic nu unul, ci câte 2—3 articole, cu rugămintea ca toate să apară și — pe cât se poate — în pagina întâia.

„Cu părintele Dăianu am purtat o lungă și interesantă corespondență, caracteristică pentru epoca refugiului. Între altele se plângea mereu că nu-i apar toate articolele, că nu primește regulat ziarul, etc. Eu căutam să le impac pe toate cum puteam mai bine. Ba între timp am inaugurat o bibliotecă, în editura „Timpului”, intitulată „Adevăr și Lumină”, în care plănuisem să dau

posibilitate tuturor fruntașilor ardeleni să-și spună părerea cu privire la problemele Ardealului. Inceputul l-am făcut cu un valoros studiu al d-lui prof. univ. dr. Valeriu Moldovan, intitulat „Drumul Transilvaniei în ultima sută de ani”.

„Când eram mai mulțumit de ceea ce putusem realiza am fost chemat, cu alți colegi de presă, la cenzură, unde ni s'a spus că de-acum înainte nici chiar istoria ardeleană n'o mai putem face fiindcă, la ordinul baronului Killinger, ministrul Germaniei în România, între București și Budapesta a intervenit un „armistițiu de presă”.

„Acum devenisem, cu adevărat, inutil în redacția ziarului „Timpul”.

„M'am retras pentru aproape un an, revenind însă chiar în seara zilei de 23 August, când găsindu-mă întâmplător în București, imediat ce am ascultat la radio mesagiul isbăvitor, am dat fuga la redacție și am șters, cu scute, rugina de pe peniță.

„Am fost întrebat de mulți, ce-am reținut caracteristic de pe vremea cenzurii.

„De reținut am reținut multe dar dintre toate voi povesti aci un singur caz. Am voit să public, într'o revistă, o poezie a d-lui Zaharia Bârsan, pe care autorul mi-o încredințase cu mulți ani înainte, pentru publicația „Hyperion” din Cluj. Cu mult talent și putere de evocare, poetul vorbea, în poezia respectivă, scrisă în 1936, de un lup grozav care după ce fusese împușcat, fusese adus la oraș, trântit pe caldarâm spre a servi ca obiect de curiozitate și batjocoră: copiilor de școală, vādanelor și precupetelor .

„Eram sigur că va fi o poezie de efect și am crezut că nu mai este nevoie să mă deplasez personal la cenzură ci să folosesc telefonul.

„— Alo, alo, se poate vorbi cu d. cenzor X, am întrebat eu?

„— Firește, mi s'a răspuns dela celălalt capăt al firului, sunt chiar eu la telefon.

„— Bravo, zic eu, sunt un om norocos. Ți-a plăcut poezia poetului Bârsan? Merge?...

„— Mi-a plăcut, răspunde vocea, dar nu merge...

„— ???

„— ...fiindcă e subversivă.

„— Subversivă ! am repetat eu buimăcit, dar de ce ?

„— E subversivă fiindcă poetul Zaharia Bârsan ca ardelean e împotriva regimului și, se vede cât de colo, că atunci când a scris despre lupul împușcat s'a gândit la d. mareșal Antonescu!!!...

„Am lăsat să-mi cadă receptorul pe masă.
Orice continuare a conversației era de prisos”.

Cenzura în vremea Antoneștilor??

Cea mai reușită caricatură a regimului!!

Absurditatea măsurilor Cenzurii Militare mergea atât de departe contra gazetarilor ardeleni, încât nu numai că li se aplica un regim special lor și gazetelor, dar corespondenții presei din Capitală, pe lângă faptul că materialul trimis era supus cenzurării echipelor pentru scrisori dela poștă, trebuiau să obțină aprobarea asupra celor scrise și a prefectului respectiv. Deci un articol trimis de un gazetar ardelean trecea prin trei cenzuri! (Vezi „Dacia”, Timișoara 8 Aprilie 1944 și „Tribuna”, Brașov, 3 Nov. 1944).

Cenzura interzicea orice manifestare ardeleană în scris. Până și prăznuirea zilei sfinte a lui 1 Decembrie, cu prilejul împlinirii a 25 ani dela Unire, a fost oprită.

Acțiunea criminală contra presei ardeleni a mers atât de departe, încât cenzura a luat măsuri de a o suprima complect, prin limitarea apariției gazetelor la două numere pe lună. „Unirea Poporului” din Blaj, dând alarma asupra acestei măsuri, seria următoarele în 1943:

„Deciziunea apărută zilele trecute în presa cotidiană din Capitală prin care se opresc gazetele săptămânale să mai apară de cât de 2 ori pe lună, adică de 24 ori pe an, dacă nu împlinesc condițiunile din art. 11 din Decretul Lege dela 1938, anume de a se constitui în societăți pe acțiuni, înseamnă pur și simplu a le pune ștreangul de gât, căci de decenii gazetele ardelenesti luptă cu sărăcia, cu lipsurile, — tocmai din pricina că nu urmăresc scopuri lucrative, ci un nobil ideal, care cere sacrificii și nu aduce foloase.

„Adică noi, cari nu am lucrat pentru bani și nu am putut strânge nici un fel de avere; noi cari nu știm cum am putea cruța mai tare, numai ca să nu încheiem anul cu pierdere; noi cari am dat atâtor cititori gazeta în cinste; să fim împiedicați de a mai apărea săptămânal pentru aceasta?

„Iar gazetele cari s'au întemeiat cu scopul de a realiza câștiguri, să dăinuiască tocmai pentru că sunt proprietatea mai multora întovărășiți cu scopul de a face bani prin gazetă?

„Nu, asta-i cu neputință!

„Noi ne-am plâns împotriva acelu Decret Lege în ne-numărate rânduri și am crezut că va dispărea odată cu d. Titeanu care l-a făcut, dar se vede că ne-am înșelat.

„Rugăm să nu se lovească, ucigând gazete cari au făcut atâta bine și servicii atât de însemnate Neamului nostru”.

Săptămânalele ardelenene din Capitală „Ardealul” și „Plafuri năsăudene”, făcându-se ecoul nemulțumirilor, scriau:

„Ne solidarizăm în totul cu vederile și protestul fratelui blăjan. Căci ar însemna prin aplicarea pomeniului decret că editarea de ziare săptămânale poate fi numai privilegiul unor oameni bogați, alții nema putând scoate gazete românești, fiindcă nu dispun de fonduri ca să constituie o societate pe acțiuni.

„Un Eminescu dacă ar trăi în zilele noastre ar continua să fie numai un biet salahor al presei, cu un salariu de mizerie însă va trebui să lucreze 16—20 ore pe zi ca să-și epuizeze energiile, să-și tocească nervii și să ajungă la balamuc. „Noi ne apărăm sărăcia și neamul”, spunea genialul poet și asta o repetăm și noi, cei dela gazetele ardelenesti. Căci ele constituie o chemare permanentă de luptă, iar nu o invitație la vals, la petreceri. Existența noastră este o necesitate națională și marile comenzi naționale sparg formele rigide și cătușele făurite de un regim odios.

„Să se retragă opreliștele regimului care ne costă hotarele și ne-a împins până la marginea prăpastiei!”

Așa înțelegea să răspundă presa ardeleană unei măsuri abuzive luată sub dictatură! Acesta era tonul și atitudinea!

Forța presei ardelenene nu putea fi slăbită prin nimic. Presa din Transilvania era condusă atunci ca și azi de și care nu văd în condeiul lor decât o armă națională. În fața primejdiei eu toții ne-am solidarizat, unul ca unul, și atentatul plănuț a fost înlăturat.

ANUL 22 No 1

1 IANUARIE 1944

LUMEA și TARA
ZIARUL SĂ TENILOR ROMANI DE PRETUTINDENI

DIRECTOR
SERBASTIAN BORNEMISA
REDACTIA
București, Bulevardul Ștefan cel Mare 87
ABONAMENTUL ANUAL
120 Lei pentru plăcuță și expediție
200 Lei pentru cărți și comenzi
... APARE SĂPTĂMÂNALĂ
Inreg. Trib. Cluj No. 124/40
Reg. Com. București No. 147/42
Inregistrat la Cluj în anul 1925

Săptămânatul d-lui Bornemisa, refugiat din Cluj, ce a apărut vreme de trei ani în Capitală.

Pentruca gazetarii să poată strecura cât mai multe lucruri prin coloanele gazetelor pe seama marelui masă de cititori, se recurgea la diferite trucuri. Astfel, spre a aminti pe celea mai importante, cari au făcut „epocă” pe vremea aceea, producând însă și mari dureri în familiile oșenitorilor scrisului curat, pomenim faimosul articol asupra „Suferințelor Românilor din Arabia”, apărut în cotidianul „Tribuna” din Brașov în 8 Martie 1942, în care este vorba despre persecuțiile ce le îndurau frații noștri din partea arabilor, adică a unguirilor. Plecând dela faptul sosirii în țară a părintelui Ion Costan (în articol: Kir John of Kostany) autorul articolului arată nu numai barbariile „arabilor” (ceiace nu era îngăduit să se scrie) ci și ale „patronilor lor” (în articol englezii, dar cititorul identifica pe germani). „Dealtfel atât între noi și arabi (unguri) cât și mai ales între noi și patronii lor există o veche ură, — scria în partea finală autorul articolului. Acei patroni, englezii mincinoși (recte germanii, n. n.) pentru care se varsă mult sânge românesc, credem că vor fi învinși în acest război. Credem tare aceasta. Credem că oștile germane (recte engleze, n. n.) vor birui puterea răului și frații noștri vor fi liberi iară . . .” A doua zi după apariția articolului, agenții Gestapoului perchezitionau locuința gazetarului, iar atașatul de presă al Legației germane protesta la Ministerul de Externe român. Ministrul Propagandei constrânge pe directorul ziarului, să dea afară pe redactor, lăsându-l pe drumuri cu o familie grea, în vreme ce Siguranța Generală trimitea 2 agenți pentru a-l ridica și trimite în lagăr.

Prin coloanele gazetei săptămânale „Ardealul” ce apărea în Capitală, Constantin Hagea trimitea regulat „mesagii”. Iată câteva „articole” scrise în forma răspunsurilor la „Poșta redacției”, în cari se picura rând cu rând credința și revoltele, se schițau amenințări și se făceau prognoșticiuri pentru mâine. „Ungariei” i se spuneau acestea, prin intermediul fictivului, Sighetii Bandi („Ardealul” 10 Iulie 1943):

„D-lui Sighetii Bandi, comuna Beclean:

Poziția D-voastră în acest litigiu este destul de subredă. Și aceasta mai ales din motivul că D-voastră nu aveți alt argument decât acela al posesiunii. Ori, acest argument este cu totul neindestulător, pentru ca să puteți păstra patrimoniul din litigiu (Ardealul de nord, n. n.). De altfel chiar și în ceea ce privește pretinsul drept ce-l invocați, bazat pe posesiune, el poate fi oricând răsturnat de partea contrară, deoarece ca

să poată fi vorba de posesiune se cer mai multe condițiuni, între care titlul just și bună credință, ceea ce în cazul D-voastră lipsește cu desăvârșire. Urmarea sigură va fi că veți pierde procesul și în afară de spese veți fi obligat la „restituio in integrum” — așa cum se întâmplă în procesele de acest soi. Suntem de acord, că avocații ce i-ați angajat au făcut și face tot posibilul ca să vă salveze, însă străduințele lor vor rămânea fără efect. Păcat de speze! Dacă ați fi ascultat de noi la timpul său, poate nu ați fi ajuns în această situație tristă. Și nu uitați, ați mai făcut o greșală mare: ați ridicat împotriva D-voastră și pe ceilalți doi moșieri vecini, cari altfel v'ar fi putut aduce bune servicii ca martori în proces. A fost o greșală de tact catastrofală. Suntem siguri că vor veni numai decât și ei cu acțiuni în revendicare împotriva D-voastră. Fără să avem de gând să vă muștrăm, însă, ca unii ce vă cunoaștem bine, ne putem lua îngăduința să vă spunem o vorbă plină de învățături: „Lăcomia strică omenia...”

Gazetarului fascist, dușman al poporului român, Virginio Gayda, i se răspundea („Ardealul”, 25 Sept. 1943), următoarele:

„D-lui V. Gaida, f. ziarist, of. p. militar 198:

Vă știam combativ și chiar intratabil în chestiunile ardelenesti. Nu odată părerea Dvs. a fost lege pentru alții.

Noi am fost singurii cari am avut o rezervă pronunțată față de opiniile Dvs. Ca întotdeauna timpul aduce lămuriri. Noi ne-am lămurit. Pe D-voastră vă vor „lămuriri” evenimentele...”

Distinsului prieten al Românilor, Scotus Viator, i se scria:

„D-lui Sc. I. a Viator, Of. Poșta Militar nr. 340:

Acolo departe vă trudiți din răspuțeri să slujiți Neamul și Țara Românească. Ca și în trecut, inima D-voastră bate pentru marile probleme românești, care se așteaptă acum rezolvate. Vremurile sunt grele și evenimentele epocale. Cei bunți și vrednici în astfel de împrejurări se dovedesc ca atare, prin mintea lor luminată și prin devotamentul lor întreg. D. Gh. Pop ne vorbește adeseori despre D-voastră în termenii cei mai elogioși. D-sa cunoaște bine tot ceea ce ați făcut pentru cauza românească. Să dea Bunul Dumnezeu ca și de data aceasta străduințele D-voastră să rodească din

belșug, pentru ca în felul acesta să aveți mulțumirea lucrului împlinit. Iar noi, la rândul nostru, vom ști să ne arătăm toată mulțumirea și recunoștința pentru lupta D-voastră, pusă în slujba înaltelor idealuri românești. La bună și apropiată vedere”.

Tot în felul acesta se „corespanda” cu d-na M. Br. (Marea Britanie, d-ra A. M. Rica (America), etc.

Când veștile venite depe fronturi erau îmbucurătoare pentru Români, repurtându-se noui victorii engleze asupra nemților, Hagea își anunța cititorii prin reclama unei cărți polone, traduse în românește:

„PANICA VINE DIN VAZDUH”

de

Bogoslav Kuczinski

În ziua de 11 August 1943, baronul ungar Atzel, a ținut un fulminant discurs contra Românilor în Simleul Silvaniei, jud. Sălaj. Cenzura nu lăsa să se schițeze nici o vorbă de protest. Hagea însă publica în loc de frunte:

Români, nu uitați firma

B A R A Ţ E L

inaguruată în 11 August 1943, cu concursul celebrului Fritz, în Piața din Simleu.

• Condițiile de plată urmează.
Ele ne vor fi favorabile.

Gabriel Țepelea urmărea cu deosebită atenție ceia ce se scria în presa din Transilvania, trimitând — tot sub forma „poșta redacției” — avertismente celor ce se abăteau dela linia de luptă a scrisului. „Corespondența” și-o adresa pe numele său. Astfel, într’un număr al „Ardealului”, trimitea gazetei „Beiușul” care publicase — din neatenția secretarului de redacție — un articol împotriva Americii și, în genere, ostil Națiunilor Unite, aceste „puneri la punct”:

„D-lui G. Țepelea-București. — Conjuđețenii D-voastră din Bihor s’au avântat în ultimul timp

în politica mapamondului. Găsim bunăoară că nu este cazul, ba este riscant și cu urmări serioase pentru ei, să se ocupe de sgânie norii de nu știu unde, și de politica lor, când durerile românești se plimbă prin piața Beiușului și când zilnic ne vin dureri de peste mejdia din apropiere“.

„Avertismente“ tot atât de curajoase trimitea și... peste hotare. Plin de curaj, documentat și cu multe urmări neplăcute pentru el, a fost articolul publicat în 1943, în „Universul“, asupra aniversării morții generalului erou Dragalina „căzut pentru dreptatea noastră, împotriva permanentului nostru dușman“ (germanii, n. n.).

„Democrației“, Hagea și cu Tepelea îi trimiteau în toamna lui 1943 acest „răspuns“ la poșta redacției:

„D-lui Dem. Oc. Rațiu-Loco: Dela plecarea dvs. ne-au lovit multe năpaste. Dacă v'am fi avut printre noi, desigur, le-am fi înfruntat mai ușor. Ba suntem dispuși să credem chiar, că multe dintre aceste năpaste ar fi fost ocolite dela început. Iată pentru ce noi și prietenii noștrii ardem de nerăbdare să vă vedem întors cât mai curând. Dealtfel am fost întotdeauna de părerea că absența dvs. nu se poate prelungi prea mult. Locul dvs. a fost și va fi printre noi“.

„Evenimentul“ prăbușirii lui Mussolini în 1943 trebuia prăznuit cum se cuvine de gazetarii ardeleni. Cenzura însă n'a lăsat să se strecoare niciun cuvânt. Politica atât de criminală a tăcerii nu îngăduia comentarii, lângă telegramele D. N. B.-ului. În fața acestei situații paginile presei ardeleni au apărut aproape în întregime cu reclame, în loc de frunte. În Capitală gazetele ardeleni au publicat o fotografie a lui Mussolini încadrată în aceste citate, profund grăitoare pentru acele vremi:

„CE E RAU ȘI CE E BINE
TU TE 'NTREABĂ ȘI SOCOATE“

(Eminescu: Glossa)

„CE E VAL, CA VALUL TRECE“

(Eminescu: Glosa)

„ERA PE CAND NU S'A ZĂRIT
AZI O VEDEM ȘI NU E“.

(Eminescu: „La Steaua“)

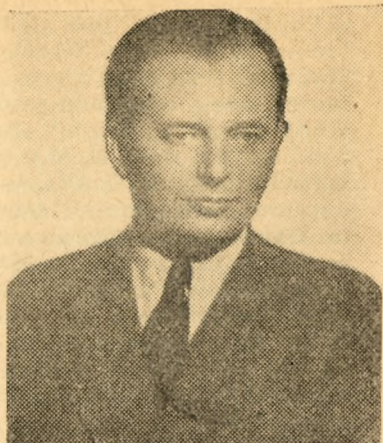
„FINIS CORONAT OPUS“

„SIC TRANSIT GLORIA MUNDI“
„MULTE'S TARI CUM CREDEM NOI
ȘI MAINE NU-S“

(G. Coșbuc: „Moartea lui Fulger“)

D. SEBASTIAN BORNEMISA, președintele Sindicatului Presei Române din Transilvania în anii 1941—1944.

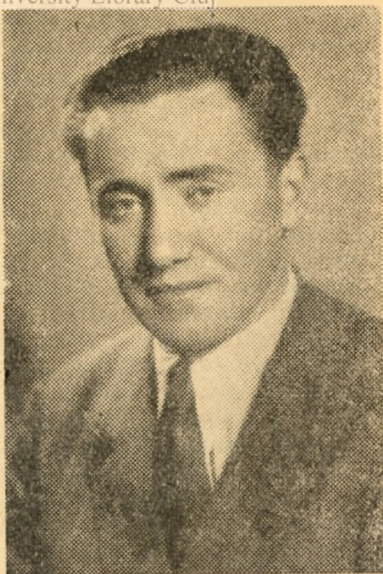

D. AUREL BUTEANU, vicepreședintele Sindicatului în acești ani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. CORNELIU ALBU, redactor la „Timpul”.

D. Gabriel TEPELEA, redactor la „Universul”.

Cuvântul „Cluj” ori „Feleac” n'a fost îngăduit multă vreme să fie scris. Gazetarul îl înlocuia cu „Jule”, ori, mai sigur fiind că va trece în articol, cu... Cernăuți, incolo... toate frazele ocupându-se de captiala Transilvaniei românești, (Vezi: „Tribuna” - Brașov, 27 Februarie 1943, articolul semnat de E. B. M.). Nu se putea pomeni nici numele d-lor Iuliu Maniu, Brătianu, etc., considerați ca cei mai mari dușmani ai Neamului. Gazetarii ardeleni strecurau însă totdeauna ample dări de seamă asupra vizitelor ce le făcea în Transilvania d. Iuliu Maniu, căruia îi spuneau simplu: „președintele Partidului Național”, la începutul reportajului menționând... „O vizită acum 40 ani...” Asta pentru ca cei dela cenzură — în marea majoritate oameni fără cultură — să știe că faptele s'au petrecut în trecut. O astfel de dare de seamă se poate citi în „Ardealul” din 17/24 Aprilie 1943.

D. Zenobie Păclișeanu, cărturarul care supunea unei aspre critici toate publicațiile maghiare în legătură cu Ardealul, folosea altă metodă în articolele ce le publica în „Universul”. Ungariei îi spunea „o țară cu oameni fuduli”; Germania era aceea cu „oameni duri și grei de cap”, etc.

Aceiași luptă, aceiași atitudine plină de demnitate și acelaș scris ce încerca să se strecoare printre foarfecile cenzurii, au avut-o și Vasile Netea, tumultuosul nostru confrate, și mereu neastâmpăratul Corneliu Albu, precum și vigurosul Corneliu Coposu, Gh. Sbârcea, Ion Groșanu, A. Alicu, etc. Alături de ei, se cuvine să pomenim în loc de frunte, pe grupul de luptă al gazetarilor dela „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, în frunte cu Ion Colan, profesorul I. Bozdog, doamna Branisce și doctorul Căliman; pe confrății dela Alba-Iulia, strănși în jurul „Detunatei”: Ion Popa-Zlatna, V. Copilu-Cheatră, I. Munteanu, etc., pe Vasile Iuțiu cu steagul „Gazetei dela Turda”, pe Nic. Dobârceanu dela Sibiu cu scrisul cald din paginile „Foi Poporului”, fără să mai stăruim asupra gazetelor cari au lăsat cea mai luminoasă pildă de luptă: „Telegraful Român”, Sibiu, „Unirea” și „Unirea Poporului”, Blaj, „Tribuna Română”, Arad, „Vestul”, Timișoara, „Ecol” confratelui I. Ștefănescu, Timișoara, etc. Și pentru a ne păstra deplina obiectivitate în această lucrare, nu ne este îngăduit să nu pomenim și numele gazetarilor: Grigore Popa, Sibiu, Gavril Pop, Brașov, C. Miu-Lorica, Timișoara, Sever Stoica, Arad, Gh. Stoica, Brașov, cari, dacă în problema mare a politicei în genere au avut alte credințe, în celace privește Transilvania au militat pe drumul drept al înaintașilor. În ce privește Ardealul, n'am

avut trădători ai cauzei. Asta trebuie să se știe. Și cu asta ne mândrim!

Nu putem trece, fără a încresta pe acest răboj de luptă ardeleană, scrisul presei din Moldova pentru Transilvania, și în special activitatea gazetarilor Coriolan Gheție și Ion Șugariu. În condițiuni mai ușoare, cu o cenzură mai puțin vigilentă, ei au isbutit să răspândească cu mult efect suflul Ardealului prin cel mai răspândit ziar „Bacăul“, condus de devotatul I. Nicolau, care a transformat coloanele într-o cetățue a iridentei transilvane. Coriolan Gheție, tânăr înzestrat cu o excepțională cultură catolică, a fost de altfel un tovarăș de scris nelipsit în paginile presei din Capitală, de unde cenzura i-a rupt căinește de atâteaori din scrisul său bogat.

Mai îndrăznețe, dar și mai cu efect erau mesagiile ce le trimitea un redactor ardelean prin coloanele cotidianului „Curentul“ la rubrica „Răsfoind presa transilvană“. Potrivind subtitlurile din text, gazetarul a putut emite, vreme de 2 luni, până la descoperirea lui, zeci de mesagii, dintre cari menționăm: „Vrem întreg Ardealul“ (6 Sept. 1943), „In curând ne vom desrobi frații prin luptă“ (9 Sept. 1943), „Oamenii mântuirii sunt aici“ (12 Sept. 1943), „Protopopul Huedinului trebuie răsbunat“ (14 Sept. 1943), „Frați de luptă stați la datorie“ (19 Sept. 1943), „Gazetarul George Dăncuș (din Cluj, n. n.) a fost închis 2 ani“ (22 Sept. 1943), „Suntem opriți, suntem mințiți“ (16, 21 Oct. 1943); etc. Incredându-se un articol cu caracter religios în formă, scris de Hagea, intitulat „Fost-a om trimis dela Dumnezeu“, redactorul „Curentului“ îl republica într-o formă care dădea și numele celui trimis de D-zeu („Curentul“, 4 Oct. 1943): M. A. N. I. U.

În cursul lunii Septembrie 1943 guvernul dictatorial a procedat la arestări de „suspecți“. Mesagiul trimis prin coloanele „Curentului“ amenința în 27 Septembrie: „In curând — sosește — ceasul — răsplătirilor“.

Serviciul Secret al Mareșalului, împreună cu Gestapoul, au descoperit „manopera“ și într-o noapte au ridicat pe autor, ducându-l la Siguranța Generală pentru cercetări. După 2 zile l-au eliberat, urmând să-l trimită în judecata Curtii Martiale. În același timp a fost sesizată Cenzura Militară cerându-i să fie mai vigilentă. Dar gazetarul nu s'a molcomit. Adaptând tactica dela „Tribuna“ din Brașov, a scris câteva articole asupra „Românilor din Siberia“ și „Neamul raihgam-ilor și namreg-ilor“. (Citește invens, n. n.).

Dar în afară de aceste mărturii de luptă ale gazetelor ardeleni, cari ar putea fi povestite pe pagini întregi, este

bine să se amintească și articolele scrise și tipărite clandestin, peste voia cenzurii, difuzate în mij de exemplare, pe întreg întinsul țării. Ele veneau să dea noi forțe luptei tenace, surde, dusă de ardeleni.

Un articol „Vrem slobozenie de vorbă“, apărut în 28 Iulie 1943, un gazetar ardelean, polemizând cu presa din Koloszar-ul de tristă amintire, sublinia:

„Nimic nu uităm noi aieștia ce sântem rumâni trudiți — scria în preajma anului 1848 nestorul Gh. Barițiu, în foile sale din Brașov — nici sudalma gré spusă în față, nici vorba cu hicleșug măsluită de defăimare...“

„Și azi, ca și ieri, când gazetarii ardeleni nu ne mai putem înăbuși strigătul de revoltă și durere lângă nedreptățirea criminală a unui hotar tras peste inimile noastre insulițate, ne unim scrisul de acum cu al bătrânilor și cerem prea respectuos „SLOBOZENIE DE VORBĂ pentru Ardeal“.

Iar în articolul „A sosit un nou convoi“, apărut în „Ziua Sfintei Cruci 1943“, tălmăcindu-se durerea românească pentru frații ce zăceau în robia ungurească, se scriau aceste fraze cu privire la stările din România:

„Durerea nu-i slobod s'o strigăm în țara noastră pe care o vrem liberă! Ingenuncherile parastaselor pentru odihna sufletului eroilor transilvăneni ne sunt oprite, iar peste revoltele scrisului cotidian ce desvăluie stările din Ardealul crucificat de mișelie străină se pune pumnul greu al unui pretins armistițiu de presă...“

„Presa de toate mărimile și din toate colțurile pământului românesc, e silită să preumbe zâmbetul cinic al tăcerii pline de dezagregare. Rezultatul firesc e că voințele mulțimilor se întesc, nervii se întind, gata să plesnească.

„Se oprește presa, dar nu se poate zăgăzui formidabilul vifor subteran din satele transilvane, gata de descărcări vulcanice pentru înmulțirea surprizelor“.

„Uruitul acesta surd ce nu mai poate îndura crimele și umilirea, dar care îndeplinește porunca fatală a vremilor, a dreptății ce va să vină, nu e simțit de nimeni?“

„Ecoul nu se aude nicăieri?“

„Caveant consules!“

Aceleași gânduri, aceleași credințe, în ce privește Transilvania, au fost rostite și de George Sbârcea, confratele de mare talent ce a răzbit temeinic în presa Capitalei.

Jertfele luptei n'au fost ușoare. Presa ardeleană a suferit în cei 4 ani 14 confiscări, 27 avertismente, 11 suprimări, patru spezece anchete la Siguranța Generală.

Dintre gazetarii ardeleni au zăcut în lagăre în acești patru ani: Zaharie Boila, directorul cotidianului „România Nouă“ din Cluj-Sibiu, cea mai reprezentativă figură a scrisului ardelean contemporan, apoi Anton Mureșanu (temniță și lagăr) directorul „Ardealului“, pentru curajul puțin egalat de a protesta contra suprimării ziarului chiar la fostul Mareșal, căruia i-a spus că a uzurpat drepturile poporului. Pentru această „vină“ omul acesta a fost purtat în 13 temniți. Dincolo, în Transilvania robită, au fost judecați și condamnați doi gazetari: George Dăncuș și Ion Costan. Data de 23 August a împiedicat, prin prăbușirea dictaturii, trimiterea în lagăr a d-ilor Gh. Pop și Vasile Netea. În 1943, la intervenția d-lui Iuliu Maniu, s'a împiedicat trimiterea în lagăr a autorului acestor însemnări, acuzat de „propagandă subversivă prin scris“.

Nu putem încheia acest capitol fără să nu pomenim atitudinea d-lui Sever Bocu, întemeietorul cotidianului „Vestul“-Timișoara, care totdeauna scria câte un editorial la răscrucea marilor evenimente, care, cenzurat fiind, circula în sute de exemplare în acest colț de țară. Lângă sbuciumul luptei lui, întâlnim pe Octavian Metea, N. Tirioid, și atâția alții. O atitudine frumoasă, demnă de relevat, a avut și fratele nostru de generație, Aurel Alicu, originar depe melagurile Hunedoarei, entuziastul purtător al pamfletului „Dacia Nouă“-București, luptător neostoit pentru românism și democrație.

VASILE NETEA

FIGURI ARDELENE
VASILE NETEA

Noi contribuții
la istoria și cultura
Transilvaniei
Visașion Roman

Este Istoria Transilvaniei
un studiu inutil?

TARA OASULLI
VASILE NETEA

DISTRICATA ROMANIA BUCURESTI

BCU Cluj Central University Library Cluj

toama, cea frontieră din 1940 n'a putut frânge nici unitatea sufletească a neamului.

Nu s'a putut opri și viața inimilor românești, frumusețea cântecelor, nădejdea în dreptate.

Mei patru episcopi ai Transilvaniei de Nord, I.P.S. Nicolae Calan, Iuliu Eoan, Alexandru Bănu, Ioan Suciu și alături de dânsii și prof. Emil Hașloganu conducătorul politic al fraților noștri încreștin necontenit flacăra credinței în puterea și dreptatea românească.

Sufletul neamului nostru este mai puternic decât toate legile, asupritoare.

În timp de două milioane ani constatarea eceastă rămase mereu în picioare.

Și acum nostru promisi "să trece piatra lașă" s'a verificat aici mai sigur ca oriunde.

Și acum întregă iubirea fraților noștri.

Legea românilor din Transilvania de Nord sunt ale întregului neam românesc.

Și acum, Avram Iancu, Octavian Goga ne arată tătărul steauă.

1. D. VASILE NETEA, redactor la „Universul” și unul dintre animatorii tineretului ardelean.
2. Câteva volume ale d-sale.
3. Un fragment dintr-un manuscris al d-lui Netea pe care și-a lăsat urmele „Cenzura”...

X

Aceiași poziție de dărză atitudine românească a avut și „Sindicatul Presei din Ardeal și Banat“ în cei 4 ani.

În adunarea generală a Sindicatului, ținută în Ianuarie 1943 la Sibiu, în fața tuturor autorităților române și germane, secretarul general C. Hagea, cere în aplauzele furtunoase ale adunării „libertate deplină a cuvântului“. Cere-rea a fost repetată cu aceeași energie în adunarea din 29 Iunie 1944, dela Alba-Iulia, de către E. Brosca-Mălin, într'o lungă comunicare asupra restricțiilor presei, apoi de Aug. Popa, Seb. Bornemisa și Aurel Buteanu.

Când, în 1943, baronul von Killinger a luat inițiativa înființării în Transilvania a unei asociații de presă româno-germane, Sindicatul nostru a trimis Ministerului Propagandei și prefectului de Hunedoara, în calitate de președinte al asociației, acest vehement protest:

„Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat a luat cunoștință cu profundă surprindere de constituirea „Asociației Ziaristilor Români și Germani din județul Hunedoara“. Trebuie să mărturisim cu sinceritate, că această inițiativă ne-a surprins dureros. În primul rând pentru motivul că ziaristii români din Ardeal și Banat sunt organizați în cadrul Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, care este succesiunea fundației Dr. Ion Mihu, înființată încă în anul 1910 sub regimul unguresc. Dintre membrii noștri fac parte toți purtătorii de condei ai provinciei de dincolo de Carpați, profesioniști și publiciști. În al doilea rând, nu ne putem ascunde mirarea că s'a inițiat TOCMAI LA DEVA, capitala județului pur românesc și DIN MOȘI STRAMOȘI ROMANESC, o acțiune împreună cu ziaristii germani. Nu este necunoscut faptul, că se urmărește cu vădită tendențiozitate a se înfățișa Hunedoara ca o punte de trecere între grupul etnic german șvăbesc din Banat și grupul german săsesc din Ar-

dealul de Sud. Constituirea în oraşul Deva a unui sediu regional german a fost înfăţişată ca realizarea acestui deziderent, după cum dovedeşte darea de seamă, publicată la timpul său în „Südostdeutsche Tageszeitung“ din Timişoara. Constituirea unei asociaţii comune a ziariştilor români şi germani din Hunedoara va constitui desigur o dovadă propagandistică, că în străvechiul judeţ dacic al Hunedoarei, elementul german este la egalitate cu elementul românesc. Cerem oprirea desăvârşirii şi realizarea iniţiativei acesteia, care nici din punct de vedere naţional nu poate servi interesele colectivităţii româneşti şi nici din punct de vedere profesional nu poate promova interesele de breslă“. (Scrisoarea era redactată de A. Buteanu).

În urma atitudinii luată de Sindicat, apoi a scrisului nostru tot mai agresiv, Cenzura Presei a devenit atât de apăsătoare, încât cei câţiva gazetari ardeleni din Capitală am fost puşi în situaţia de a nu mai putea să scriem. În faţa acestei situaţii, după o consfătuire cu C. Hagea şi Vasile Netea, am hotărît să înfruntăm cu toată bărbăţia, şi alte riscuri, şi în ziua de 15 Iulie 1944, am trimis următoarea telegramă:

„Domnului profesor Mihai Antonescu,

Vice-preşedintele Consiliului de Miniştri. Loco.

„Subsemnaţii zarişti ardeleni protestăm pe această cale în mod solemn contra felului în care înţelege Cenzura Presei să-şi exercite atribuţiile în ultimul timp, împiedecându-ne scrisul nostru pus exclusiv în slujba idealului naţional românesc. Rugăm să binevoii a ne fixa o audienţă pentru a dovedi această situaţie intolerabilă.

(ss) Constantin Hagea, Emil Boşca-Mălin,
V. Netea şi Gabriel Tepelea“.

Telegrama a rămas însă fără nici o urmare... Nici chiar agenţii Siguranţei nu ne-au vizitat. Se apropie August...

Când cenzura era mai apăsătoare şi când „armistiţiul de presă“ impus de germani nu îngăduia nici pomenirea numelui de „Ardeal“, gazetarii ardeleni păseau cu aceeaşi hotărîre pe terenul manifestaţiilor publice, sub nevinovata denumire de „șezători culturale“, organizate în cursul anului 1942 și 1943, în absolut toate centrele din Transilvania, fără să mai amintim pe cele din Bucureşti dela „Muzeul satului“. În cadrul lor ne rosteam răspicat vremea, lovind în „cei ce ne-au vândut Ţara“, în „grupul etnic“,

în ungerii mișei și fortificând așteptările și credințele într-o eliberare. Sufletul șezătorilor organizate în Ardeal era Constantin Hagea, admirabil organizator al rezistențelor, ajutat de Ion Popa-Zlanta, I. Ilieșiu, V. Copilu-Cheatră, Fetre Buceș, Lucian Valea, Florica Ciura, I. V. Spiridon, Iluțiu, etc. Prin 1943 pornise în „turnee“ și „Sindicatul Presei din Ardeal“ condus de bătrânul nostru confrate, cumpănitul Seb. Bornemisa, flancat de Aurel Buteanu, și de întreg comitetul. Aproape totdeauna participa la aceste manifestații d. Ghiță Pop, actualul ministru, el însuși un vechi și distins gazetar, care se simțea atât de bine în mijlocul nostru al celor mai tineri. Într-o vreme acțiunea noastră stârnise un adevărat val de ură împotriva stăpânirii. „Grupul lui Ghiță Pop“ — cum îl pomeneau rapoartele Sgurantei — era singura organizație politică ce activa, ce ducea o luptă fățișă contra dictaturii, în întreaga Românie. La „șezătorile“ gazetarilor ardeleni linia luptei românești și democratice se contura mai viguros, mai plină de învățăminte, neprinsă în cleștele niciunei opreliști, mărturia credințelor fiind totală, fără ocol.

Ultima manifestare de acest fel a fost la București, la mormântul lui George Coșbuc, în 20 August 1944, despre care am pomenit în capitolul anterior. D. G. Pop a cerut în fața câtorva mii de ardeleni și muncitori, plecarea nemților, plecarea maresalului, încheierea păcii. Curajul ne electrizase.

Cine-ar putea aduna în cupa scrisului entuziasmul de atunci?

În vara anului 1944, regimul maresalului Antonescu dă o nouă și ultimă lovitură presei ardeleni, prin elaborarea binecunoscutelor legi de organizare a „Colegiului ziariștilor“. Prin ele, Sindicatul Presei noastre era declarat desființat, iar preoții și învățătorii — cei mai aprigi mănincători ai condeiului și lupători pentru drepturile Transilvaniei — erau scoși din rândurile gazetarilor. Contra acelor legi, nici un gazetar român, nici o asociație de presă din România, n'a îndrăznit să se ridice, decât Sindicatul nostru. Ba, afirmăm, mulți dintre „ideologii“ de azi, aduceau osanale lui Ică...

Față de noua situație creată prin legile presei, Sindicatul nostru ține o adunare generală extraordinară la Alba-Iulia în ziua de Sft. Petru, 29 Iunie 1944, în sala „Caragiale“, în cadrul căreia se discută nouile măsuri. După expunerea lui E. Boșca-Mălin asupra „Presei ardeleni și măsurile restrictive“, au vorbit, atacând vehement legiurile: Sebastian Bornemisa, Aug. Popa, C. Hagea, A.

Buteanu, I. Popa-Zlatna. La sfârșit s'a votat următoarea moțiune:

„Membrii Sindicatului Presei Române din Ardeal, Banat, constată cu regret:

a) Legea presei s'a făcut fără concursul reprezentanților firești și legali ai Presei române din Ardeal și Banat și ea nu ține seama de caracterul specific al acestei prese, nici de rostul special al ziariștilor din aceste teritorii, ci — contrar unor promisiuni formale autorizate, făcute anterior legii — a înglobat în prevederile ei de disolvare și organizația noastră de presă, întemeiată în grele și vitrege împrejurări istorice, cu mult înainte de a se fi proclamat unirea Ardealului și Banatului cu Patria Mamă.

b) Legea face dependentă voința „Colegiului“ de aprobări cu caracter administrativ, anulându-se prin aceasta libera manifestare a Corpului.

c) Membrii corpului ecleziastic ai Presei române din Ardeal și Banat, cari au avut și continuă să aibă și azi un rol covârșitor în formarea conștiinței naționale prin presă, sunt eliminați pentru viitor din acest rost de conducători firești ai poporului nostru.

d) Prin noua lege se pierde caracterul specific național al comunității ziariștilor români din Ardeal și Banat, fiind ei supuși pentru viitor unei înglobări într'o organizație cu caracter eterogen.

În temeiul acestor considerente, adunarea generală extraordinară constată că Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat nu poate colabora la executarea acestei legi.

Adunarea generală extraordinară fiind convinsă că desființarea Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat în actualele împrejurări furtunoase nu este folositor Țării și Neamului, hotărăște menținerea organizației sale în forma actuală, până ce împrejurările legale o îngăduie, iar pentru cazul că, forma actuală nu s'ar mai putea menține, se va proceda la modificarea statutelor, organizația continuându-și existența în forma sa inițială de Fundație, cu menirea precisă de a ocroti și promova toate interesele culturale, sociale și economice românești din Ardeal și Banat sub denumirea „Fundația Dr. Ion Mihu“.

Până la convocarea și constituirea proximei adunări generale extraordinare, adunarea generală extraordinară de azi institue pentru ocrotirea și promovarea intereselor „Fundației Dr. Ioan Mihu“, cu depline puteri un Consiliu și un Comitet Executiv.

Membrii Consiliului Patronal sunt: I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan și I. P. S. S. Dr. Valeriu Traian Frențiu, precum

și a domnului Iuliu Maniu, fost președinte al Consiliului de Miniștri“.

„Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat“ a dus aceeași luptă tenace, timp de 4 ani, pentru libertatea tiparului. În vreme ce toate, absolut toate organizațiile de gazetari din România se întreceau în a face închinăciuni regimului, singură această organizație, prin comitetul ei, a avut curajul neegalat de a înfrunța stăpânirea trecută.

În raportul de activitate al Sindicatului, pe anul 1943, secretarul de atunci, C. Hagea, spunea:

„Pentruca noi, cei de azi să putem continua pe drumul marilor noștri înaintași, avem nevoie de libertatea presei, care ne este așa de necesară, precum le este tuturor viețuitoarelor lumina și apa. Astăzi sperăm ca drumul ce duce la această libertate nu mai este lung și că realizarea idealului nostru va însemna începutul unei lumi mai bune și mai drepte, din care vor fi eliminate forța și silnicia“. (Vezi: „Darea de seamă a Sindicatului“ pe anul 1943, Tip. Alba Iulia, 1944, pag. 11).

Lupta pentru libertatea presei a fost întărită la începutul anului 1941 în sesiunea Consiliului Sindicatului, ținută la 23 Februarie 1941, la Direcția Presei, la propunerea membrilor C. Hagea, Aurel Buteanu și E. Boșca-Mălin, se redactează următoarea moțiune, votată cu unanimitate de cei prezenți:

1. „Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat“, consecvent tradiției presei ardelenice, care în toate vremurile, dela întemeierea ei și până în prezent, a militat necontenit cu energie și statornicie pe linia marilor comandanamente concretizate în aspirația spre Libertate și Unitatea națională a tuturor Românilor, socotește că aceleași obligații le are și în momentul de față, prevăzute de altfel și în art. 2, par. 5 al statutelor.

În consecință, Consiliul Sindicatului cere ca în cece privește problemele legate de existența Transilvaniei, presa ardeleană să se bucure de libertatea necesară continuării luptei până la împlinirea idealului pentru care militează: desrobirea și unirea Ardealului.

„2. Consideră ca incompatibilitate morală calitatea de membru al Sindicatului cu funcțiunea de cenzor, precum orice activitate prin care se prejudiciază libertatea scrișului, adoptând în întregime hotărârile adunărilor generale anterioare și exprimându-și dorința ca toți membrii săi cari s'ar găsi în această situație să se pună de acord cu aceste hotărâri“. (Moțiunea e redactată de: E. Boșca-Mălin, Vasile Netea și Gavril Pop).

* * *

În paginile acestea, am încercat să încrestez, în linia sumare, fragmente din lupta noastră. Ultima pagină din capitolul scrisului transilvan nu e scrisă însă. O vom face mâine, când vremile ne vor îngădui.

Scrisul pentru noi gazetarii ardeleni este oglinda sufletului Neamului, voințele și permanentele sale crezuri. Prin el ne-am afirmat și ne vom afirma orgoliul legilor istoriei și al românismului, la care nu renunțăm!

În coloanele gazetelor, fie marile cotidiene din București, fie paginile mici dar cu suflet mare ale publicațiilor din Ardeal, noi ne-am concentrat totdeauna energia și credințele. Le-am mărturisit drept în față, oricât de tari erau amenințările și durerile.

Cenzura ce ni s'a aplicat, nu ne-a înfrânt avânturile și și entuziasmele, nu ne-au îndoit pentru a ne scălda puterea luptei. Am stat în vârf, pe baricade, și la București, și în Brașov, Sibiu, Timișoara, Arad, și la Cluj ori Năsăud. Nu ne-am ascuns în loboda afacerilor verzoase ale regimurilor trecute pentru a ne ridica și predica după 23 August, cum fac, acum când nu-i nici un pericol, atâția din ridiculii noștri procurori de azi. Am stat și am înfruntat viscocele, înălțând prestața scrisului ardelen. Toți. Toți gazetarii ardeleni. Că Transilvania n'a avut trădători în acești ani printre mânuitorii scrisului.

Roșul nu ni l'am încheiat. Mai este încă nevoie de puterea de luptă a scrisului nostru. Să stăm deci la datorie, de strajă neadormită, lângă Sfânta Sfintelor Neamului.

Bat rău vânturile. Ne biciue mânia pornirilor. Dar nu ne lăsăm ! Nu ne închinăm la nimeni. Numai lui Dumnezeu — așa cum fac părinții și frații noștri, ciobanii îndărătnici ardeleni.

București, Decembrie 1944

BIBLIOGRAFIE

- BANCIU AXENTE: Scrisori vechi. Sibiu, 1928.
- BANULESCU I. și P. ȘERBESCU : Codul Presei. Timișoara. 1937.
- BOCU SEVER: Drumuri și răscruci. București, 1944, vol. II.
- CONSTITUȚIA 1923.
- COLECȚIA ZIARELOR: „Gazeta Transilvaniei, dela apariție; „Telegraful Român“ 1854; „Ardealul“ (1941—1945); „Plaiuri nășădene“; „Transilvania noastră“; „Tribuna“; „Universul“; „Curentul“; „Timpul“; etc.
- DAREA DE SEAMĂ A SINDICATULUI PRESEI ROMÂNE DIN ARDEAL și BANAT pe anul 1943. Tip. Alba-Iulia, 1944.
- DIACONOVICH C.: Gh. Bariț. Sibiu, 18.2.
- EMINESCU M.: Opera polit.că. București, 1940.
- GEORGESCU I.: Presa periodică din România. Oradea 1938.
- GIONEA V.: Procesele politice de presă. Brașov, 1944.
- HAȘDEU B. P.: Scrieri politice. București, 1940.
- LUPAȘ ION: Contribuții la istoria ziaristicii române ardelen. Sibiu, 1925.
- KATARGIU B.: Discursuri parlamentare. București, 1914.
- MAIEI I.: Ion Al. Lapedatu. (Bibl. ziaristică). Cluj, 1935.
- MOTA ION: 42 ani de gazetărie. Orăștie, 1935.
- NETEA VASILE: Dela Petru Maior la Octavian Goga. București, 1944.
- NESSSELRODE C. Dr. Codul onoarei. Oradea 1931.
- OPERA LEGISLATIVĂ a lui C. Hamangiu. București, 1932.
- PACĂȚEANU T. V.: Judecătoriiile cu jurați. Sibiu, 1899.
- PACLIȘEANU Z.: Politica minoritară. București, 1943.
- PANDREA PETRE: Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu. București, 1935.
- RADULESCU I. H.: Opere. București, 1939.
- REPLICA JUNIMII DIN TRANSILVANIA. Graz, 1892.
- ROTH DANIEL: Despre Uniune. SIBIU, 1895.
- RUSSU-ABRUDEANU I.: Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat. București, 1930.
- ȘERBESCU P. și BĂNULESCU I.: Codul Presei. Timișoara, 1937.
- VARTOLOMEI V.: Mărturii culturale bihorene. Cluj 1944.
- ZENKER E. V.: Istoria ziaristicii vieneze. Leipzig, 1852.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Prefață	9
Cenzura înainte de 1848	11
1848 și restricțiile ulterioare	15
„Era constituțională“ — Memorandul	21
Destăinuirile „Replicei“	27
Alte procese și persecuții	37
In pragul lui 1918	43
Presa Vechiului Regat	47
1918—1940	51
Gazetarii în lupta din 1940—1944	55
Atitudinea Sindicatului Presei	83
Bibliografie	89
Cuprinsul	91
